Чурапчыга күн тахсар !

САҺА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

2013 сыл Олунньу 5 күнэ оптуорунньук № 15-16 (10634-10635)

ХАҺЫАТ 1951 СЫЛ АЛТЫННЫ 13 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

Нэһилиэктэртэн сонуннар

БИГЭ ТУРУКТААХ ХАҺААЙЫСТЫБА

Биһиги улууспутугар олунньу 27-29 күннэригэр ыытыллыыбыт Саха Республикатын иһитиннэр-кэрдэрэр, бөҕөөт үлэһиттэрин десанын состаабыгар киирсиэмин, бастаан Хатылы нэһилиэгэр тиийдибит. Нэһилиэк салаатын ыстара кэрсүһэн кэпсэтиһиигэ бигэ бастыҥ үлэлээччиэн Гаврил Анатольевич Захаров салайаччыгаах баанынай хаһаайыстыбатын аатталаннар киириэхэ сылдьарбыппыт сүбалэтилэр.

Дьып-дьап тутуулаах типовой хотонго тиийбиппитигэр, хаһаайын Г. А. Захаров кыбыппыт сылдьар эбит. Отун болэмиэн, анал түннүктэриэн ирдэһэ угар ньыма чэмистэтиллэбэт. Таһыттан да көрдөөхө, үөһэ еттүнэн паар бургучуйа, сыбаҕынан кэрэ турбатах, бэргэхэй оттоһуулаах тутуу эбит. Сиэр быһыытынан бэйэбитин билиһиннэрэн баран хотон иһигэр киирдибит. Саҥа хаттаһыллыбан муоста-ламмыт, ыраас ньма күрдьүллүбүт. Сиэтэ олох суох, этэрбэхэм түгэҕэ хаһан да сиигирбэккэ улахан сүөһүлэри аҕан бороскуларга тиийэн хаартыскаҕа түһэрдим. Сүөһүлэр турустара үчүгэй.

Хаһаанныттан бу хаһаайыстыбатын тэриллиитин, үлэтин-хамнаһын сиһилии ыйыталлаһыыга саас-сааһынан, сиһилии билиһиннэрдэх:

- 2009 сыллаахха баанынай хаһаайыстыба буолбутум. Бастаан үлэлиэхпэр "Сахаплемобъединениеттан" чэпчэтиллэх кредит ыламмын 7 ыанар ынаҥы, 10 сылдьыны булуммутуут. Дьонум хотоннорун, аттыбытыгар баар ыалларбыт хотоннорун уларсан үлэлэн барбыппыт. Салгыы сыыһа ыанар ынахпытын эбэн испиппит. Онон саҥа хотон тутарга быһаарыммыппыт. Дьиэбититтэн чугас урукку сопхуос гараһын миэстэтэ туһаныллыбакка турарын эрдэттэн билэрбит кэрэ сылдьыбыппыт. Фундамена бетоннан кутуллубута үчүгэй, чаллаах туруктаах сыпар этэ. 2011 сыллаахха бөдүн-сыыһын ыраастаан, бетон үрдүтэр 30х9 миэтэрэ иэнэхх акылаат түһэрбиппит. Акылаат үрдүгэр лафетыынан 7 эргиири түһэрэн баран стойкалары туруортаабыппыт, ол үрдүн баайан 4 эргиир онорбуппут. Ортотун, стойкалар икки ардыларын хаттаһыллыбан тиҥэн изоверынан, изоспанынан - бүөлэбиппит. Сылаас, сиигирбэт. Оттун 4 түннүгүнэн улабын.

Сүөһүлэрбин уулатыыга, быстах үлэлэргэ МТЗ-82 тракторы туһанабын. Уунуу кылгыйалаах емкоска помпаан уу куттаран аҕалан, анал хоруудаларга кутабыт. Нохуому одуһунан таһаарабыт. Икки МТЗ-82, ДТ трактордардаахпыт. 40 гектар Туолумаҕа сирдэохпит. Итиэннэ 20 гектара оттонор. Атына дулдьаах, талахтаах. Дулдатын астарыахха наада. Дэриэбинэбиттэн 40 км тэйиччи сытар. Быйыл 24 тонна оту атыыласпыппыт таһан аҕалан биэрдилэр. "Хаадыымаҕа" 35 гектарга быйыл күүн хорутуу ыыппыппыт. Күрүөлэбиппит. Бурдук, эбэх сылаах от сиэмэлэрин ыһыынан дьарыктыыр быыаннаахпыт.

25 бороскуну отпормаҕа кэрэ турурабыт. Улахан сүөһүбүт 17. Атыылаһарбыттар "Россельхозбанктан" кредит ылыбыппыт. Хаһаайыстыбабытын ардам, кэргэним, оҕолорум көмөлөөн кэрэбүт. Иннигэйин ыанар ынаҥы эбэтэр былааннаахпыт. Саҥа эбии хотон туттарга саанабыт. Президент, Правительство, Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтэ, улуустут салаатта сүөһү, сылгы иитиитигэр улахан болҕомтоҥу уурбуттара, үлэбит сыаналанар буолбута улаханнык үөрдэр, кыахтары үөскэтэр. Биһиги үлэбитигэр-хамнаҕытыгар эпиэстиэхтээхпит, тыа хаһаайыстыбатын бородуукуһуатын эбэтэргэ кыаллыахтаахпыт.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Республикаҕа Тыа сирин сылынан, Боотуруускай улуус тэриллибитэ 375 уонна XIX-с "Маҥчаары оонньуулаарын" кэрэ, үйүнаан 50 сылаах. Үбүлүйүн чэрчитинэн ыытыллыбыт "Чэгиэн буолуу – дьиэ кэргэн кэскилэ" түмсүү тоҕсунньу 30 күнүгэр "Кэрэһэ" Сыоньалан киинигэр буолан аста.

Эйэрдэ тылы нэһилиэк баһылыгын солбуйаччыта В.В. Никонов этэ. Кини быйыл түөлбэлэриэн 4 спортивнай оҥ площадкаҕа былаанналарын, спортивнай саалаҕа толору өремүөн барарын, "Бастыҥ тиэргэн" Гран олохтоохтоох иһитиннэрбитин саала ытыс тыаһанан көрүүстэ. Олохтоох "Мичил" үйүнаан сылдьыбыт, сиэдэрэй тутуулаах кини эрэ кэрэхсиир ыала. Бу ыал дьиэлэрин иһиэгэр оҥолоругар анаан дьарыктанар тренажердаахтар, ол туһунан көхсэн, уолут атастаһан кизи сэҥээрбинэ ыллылар.

Тэрэҕэнигэ спорт ветерана М.Н. Протодьяконова теннис, дуобат оҥ айын - саҥаттан дьарыктыырын кэпсэтэ, маны салгыы оскуолаҕа сайыннараллара буоллар диэн баҕа санаатын үллэһиннэ.

Бу кэнниттэн "Мин спортивнай дьиэ кэргэним" көрдөөх старт саҕаланна. 21 ыал мэтэл иһин көрдөөхтүк, хоҥтоохтук кииристэ. Улахан болох оҥолоругар Степановтар 1-кы миэстэ, Поисеевтар 2-с миэстэ, Вячеслав Николаевич, Прасковья Ильинична ньыстарыыннан Олесяльын 3-с миэстэҕэ тардыстылар. Кыра болох оҥолоругар 1-кы миэстэни Решетниковтар, Никоновтар 2-с миэстэни, Ноговицына Ариана иэдэйиэн Лена Николаевналыын, убайыыннан Артурдуун 3-с миэстэни ылылар.

Калбит ыалдьыттарга анаан, С.П. Лукина "Бука бары–биир кини курдук" музыкальнай спортивнай гимнастиканы ыытта. Оҥолоҕо соҕуччу үөрүүнэн ыалдьыт "Олимпийскай Мишка" ыалдьыттааһына буолла. Спорт сиһиилэриттэн викторина ыытылына, кыайыылаахтарынан А.Д. Новгородова тардыста.

Ыалдьыбыт Хайахсыттааҥы "Күүчүөн" үйүнаан физкультурнай инструктора М.П. Эверстова музыкальнай - валеологическай ритмиканы ыытан, хамсаныы - имэҥэн киэҥэни өссө киэргэтта. Ыгырыылаах ыалдьыттарынан үйүнаан ыытыллыыстара кырачаан балыстарыгар, быраттарыгар " Дорообоҥуу бырааһынныытын " тэрийдилэр.

"Чэгиэн буолуу - дьиэ кэргэн кэскилэ" түмсүү түмүгүнэн туһаанныах сүбэлэр ылылыннылар. Маннык түмсүү олус туһалаах, 132 нэһилиэнньэ олохтоохтун түмүгүн балансэтиллэр. Ити курдук ирэ-хоро сэҥээрэйэн, күрэхтэһэн, хамсаныы барыы да астынан тарыстылар.

АА. АНДРОСОВА,
Хадаар нэһилиэгин "Мичил" үйүнаан сэбиэдиссэйэ.

ЧЭГИЭН-ЧЭБДИК ҮЛЭНИ ЫЫТТЫЛАР

биидиссэйэ А.А. Андросова оҥоһу эт-хаан еттүнэн сайыннарар, доруобуйаны тупсаҕар үлэлэрин ырыгын билиһиннэрдэ. Үөрэх сылын түмүгүнэн "Бастыҥ дьиэ кэргэн" анал ааты олохтуурун биллэрдэ. Нэһилиэк спорка инструктора Е.С. Климов: "Бука бары биир кини курдук чэл олоҥу тутуһуоҕун," - диэн ыытарда.

Нэһилиэк уопсастыбанай олоҕун биир ыкпыт ыытаччыта, тыа хаһаайыстыбатын үтүөлүөх үлэһита, сылаа, спорт бөҕөрдөөх П.Н. Титов: "Чэл олох сүрүн ирдэбилэ – чэгиэн чэбдик буолуу". Эт - хаан еттүнэн доруобай буолуу дьиэ кэргэн экономикатын бөҕөргөтөр. Арыгыны испэт, табаҥы тардыбат кини үлэҕэ-хамнаска сиһиилээх буолар», - диэн этэр.

С.Д. Петрова "Аҥылык – доруобуйа сүрүн төрдө" диэн тиэмэҕэ бэлэхтэ оҥордо, сүбэлэри биэрдэ, натуральнай аһынан аһыырга ыҥырда. Нэһилиэк биир ытыстыар олохтоох, эбэх оҥолоох ыал аҕата Дмитрий Константинович, ыал ийэтэ Герой-ийэ Светлана Николаевна Лукиннарга сүүрүктэр, хайыһардыыттар, волейболистар, баскетболистар, саахыматчыттар, дуобатчыттар хаттилэн, нэһилиэк, улуус чэмпион эбэхтик көмүскэбиттэрэ.

Д.К. Луйин этиитигэр чопчу сыал туруорда: "Үйүнаан, дьиэ кэргэн биирдэ үлэлэн, оҥ маассабай спордун сайыннарыыҥ", - диэн түмүктээта.

Решетниковтар дьиэ кэргэн алаҥа дьиэлэрэ, тиэргэннэрэ барыта аныгы-лыы, сиэдэрэй тутуулаах кини эрэ кэрэхсиир ыала. Бу ыал дьиэлэрин иһиэгэр оҥолоругар анаан дьарыктанар тренажердаахтар, ол туһунан көхсэн, уолут атастаһан кизи сэҥээрбинэ ыллылар.

Тэрэҕэнигэ спорт ветерана М.Н. Протодьяконова теннис, дуобат оҥ айын - саҥаттан дьарыктыырын кэпсэтэ, маны салгыы оскуолаҕа сайыннараллара буоллар диэн баҕа санаатын үллэһиннэ.

Бу кэнниттэн "Мин спортивнай дьиэ кэргэним" көрдөөх старт саҕаланна. 21 ыал мэтэл иһин көрдөөхтүк, хоҥтоохтук кииристэ. Улахан болох оҥолоругар Степановтар 1-кы миэстэ,

Республикаҕа Тыа сирин сылынан, Боотуруускай улуус тэриллибитэ 375 уонна XIX-с "Маҥчаары оонньуулаарын" кэрэ, үйүнаан 50 сылаах. Үбүлүйүн чэрчитинэн ыытыллыбыт "Чэгиэн буолуу – дьиэ кэргэн кэскилэ" түмсүү тоҕсунньу 30 күнүгэр "Кэрэһэ" Сыоньалан киинигэр буолан аста.

Эйэрдэ тылы нэһилиэк баһылыгын солбуйаччыта В.В. Никонов этэ. Кини быйыл түөлбэлэриэн 4 спортивнай оҥ площадкаҕа былаанналарын, спортивнай саалаҕа толору өремүөн барарын, "Бастыҥ тиэргэн" Гран олохтоохтоох иһитиннэрбитин саала ытыс тыаһанан көрүүстэ. Олохтоох "Мичил" үйүнаан сэбиэдиссэйэ А.А. Андросова оҥоһу эт-хаан еттүнэн сайыннарар, доруобуйаны тупсаҕар үлэлэрин ырыгын билиһиннэрдэ. Үөрэх сылын түмүгүнэн "Бастыҥ дьиэ кэргэн" анал аатын олохтуурун биллэрдэ. Нэһилиэк спорка инструктора Е.С. Климов: "Бука бары биир кини курдук чэл олоҥу тутуһуоҕун," - диэн ыытарда.

Нэһилиэк уопсастыбанай олоҕун биир ыкпыт ыытаччыта, тыа хаһаайыстыбатын үтүөлүөх үлэһита, сылаа, спорт бөҕөрдөөх П.Н. Титов: "Чэл олох сүрүн ирдэбилэ – чэгиэн чэбдик буолуу". Эт - хаан еттүнэн доруобай буолуу дьиэ кэргэн экономикатын бөҕөргөтөр. Арыгыны испэт, табаҥы тардыбат кини үлэҕэ-хамнаска сиһиилээх буолар», - диэн этэр.

С.Д. Петрова "Аҥылык – доруобуйа сүрүн төрдө" диэн тиэмэҕэ бэлэхтэ оҥордо, сүбэлэри биэрдэ, натуральнай аһынан аһыырга ыҥырда. Нэһилиэк биир ытыстыар олохтоох, эбэх оҥолоох ыал аҕата Дмитрий Константинович, ыал ийэтэ Герой-ийэ Светлана Николаевна Лукиннарга сүүрүктэр, хайыһардыыттар, волейболистар, баскетболистар, саахыматчыттар, дуобатчыттар хаттилэн, нэһилиэк, улуус чэмпион эбэхтик көмүскэбиттэрэ.

Д.К. Луйин этиитигэр чопчу сыал туруорда: "Үйүнаан, дьиэ кэргэн биирдэ үлэлэн, оҥ маассабай спордун сайыннарыыҥ", - диэн түмүктээта.

Решетниковтар дьиэ кэргэн алаҥа дьиэлэрэ, тиэргэннэрэ барыта аныгы-

НЭҺИЛИЭК САЙДЫЫТЫГАР ХАЙЫСХАЛАРЫ ЫРЫТЫСТЫЛАР

Аҥаардыы түмүктэниитигэр Соловьев нэһилиэгин дьаһаах - сэргэтэ саха Республикатыгар "Тыа сирин биир кэлим сайдыытын сылын" уонна Чурапчы улууһун "Чал олох - тыа сирин сайдыыта" диэн болҕо аатынан ыытыллар сылы үөрүүлээх баһылыга - майыта арыйдылар.

Бүтүн нэһилиэк дьонун - сэргэтин үлэҕэ, сайдыыта көҥүлэрин программаларын балачча иҥэт хабааннаахтык тэрийиннэр. Ол курдук, тоҕуруг остуол тэрийэн, нэһилиэк иннинэ сайдыыстар хайысхалары ырытыстылар.

Манна улуус баһылыга С.И. Яковлев, Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтиттэн В.В.Чичигинэров, "Чурапчы" ТХПК салайаччыта А.Т.Носовицын, Чурапчы институтун проректора Я.П.Оконевскэй, "Майа" МТС председателэ А.А.Борисов, "Маҥрос" ХЭТ салайаччыта Д.С.Догордуров, "Мырыла" түмсүү салайаччыта С.Д.Тихонов, норуот маастара, уус В.С.Попов кыттыылаах, конкретнай олус кэпсэтиилэр буолла.

Улуус баһылыга Семен Илларионович Яковлев ыал этэриэр улуус дьаһалтатын үлэтигэр нэһилиэктэр сайдыыларыгар болҕомто улаханын ыйда. Онуоха нэһилиэк баһылыга Мария Филипповна Кроноховскай иннинэриэн оҥорон, кырыы сытар нэһилиэк кыһалҕаларыгар болҕомто тардан, чопчу быыстаннар ыыппыттыылар. Холобур, сири ыытыы үлэҕэ, бурдук үүнэриитигэр "Майа" МТС быйылгы сайыннары уонна кэлин сылларга ыытылар үлэ сүрүн быыбанын биэргэтэ. Чурапчытааҕы институт сайын спортсменнар дьарыктанар базаларын тэрийэргэ этэн кыыстэрэн, олохтоохтор айбуулэриэн ыыла. "Чурапчы" ТХПК сири ыытыы үлэҕэ быыбаннаарын сырдатан, иннинэ саҥа сыраҕары арыйда. Тоҕуруг остуол түһүнэн Андрей Тимофеевич Носовицын: "Бу кэпсэтии тоҕуруг остуол эрэ буолбакка, тыа сирин чопчу нэһилиэгин сайдыытыгар инвестициэлэ сылдьар тардар форум буолла", - диэн болҕомтобыт ууннаах. Мунньах быгаарыылара, кэпсэтиилэрэ нэһилиэк иннинэ сайдыыстар ойуу буолуохтара.

Киэҥэтин оттуулар дьоро тэроҕнан буолан, сыл ааҕыллыыта сиэрэ - туома ыытыллыыта. Манна нэһилиэк тэриллиитин салаатчылара, ветераннара, кэнтэрэ мэтчиттэрэ тыа сирин туһунан уонна тэрэбит. Мырыылаан, Кыыс Аммаатын, Ытык Тэйэр хайаларын туойан, хоһоон этэн, эмиэ туойуу дьон сүрэҕэр сөрүүн, сүгэйэ эрэ ыраатыы, дайдуна таптыы уруйдаатылар, үлэҕэ түмсүүлээх буоларга ыҥырдылар. Салаатын Саха сирин эстрадатын маастара суруйа - Саарын ырыатын, дойдуҥан бу дьоро хорсунун кэнгиттэ Соловьев дьонун - сэргэтэ тыа сиригэр уонна чопчу биһиги улууспутугар улаханнык суолталаах, сылы уруйдуу кэрэн, кыайыылаах - хотуулаах үлэҕэ түһүннүлэр.

А.ЗАХАРОВ.

ОСКУОЛА - УЧААСТАК САЙДАР СУОЛА

Тохсунньу 28 күнүгэр Чурапчы улууһун Сылаг нэһилиэгин Улахан Күөл учаастагар үгүө түмүктэрдээх мунньах буолан аста. Мунньахха СР үөрэх министиэрэ А.С. Владимиров, Чурапчы улууһун куратора, үөрэх министиэристибэтигэр бюджет уонна экономика салаатын начаальника А.К.Петров, улуус баһылыгын бастакы солбуйаччыта В.И.Иванов, улуустаабы үөрэх салаатын начаальника К.К.Чичигинэров, куораҥа олорор Улахан-Күөтүн төрүттэохтэр түмсүүлэрэ. Сылаг нэһилиэгин баһылыга Е.А. Синцев уонна олохтоох оскуола бары үлэһиттэрэ, ыытык-мааны кыргыдастара ыыппыттара ылылар.

Мунньах сүрүннээн учаастак сайдар суолун, кэскилин туһунан аҥарыс кэпсэтии ыытылынан барда. Бу күн олохтоохтор туох кыһалҕаларын, ханнык ыарахаттар баллаарын аҥаастык эттилэр. Улахан Күөл улуус иннинэ 45 км тэйиччи сытар. Манна 6 ыччаттаах социальнай хайысхалаах, интэриэннэтээх оскуола, үйүнаан, арочнай саала баалар/Нэһилиэннэ ахсаана—140 киһи, 32 үөрэнээччилэх, 15 үйүнаан ыытыллаччылаах, оскуола иннинэ саастаах 9 оҥолоох. Учаастак баһылыгынан олохтоох В.С. Макаров үлэлиир.

Урукку сылларга бөҕүүлэх эбэх оҥ-аймах, эйэр ыччат тоҕоруоҥар сиэрэ эта. Оттон бастаан дьон ыыл сиргэ талаһар буолла. Ол курдук бириигэдэнэн оскуола буолар.

Олохтоохтор министиэрэ учаастак биир сайдар суола оскуола буоларын ыытыллан этиилэр. Кэлэр кэнчэри ыччаттарбыт үгүтэй усулуобуйаҕа олорон үөрэнэн, иитиллэн, дайдуу, норуот туһа дьоно буолуохтарын баараллар. СР үөрэх министиэрэ Афанасий Семенович Владимиров олохтоохтор этиилэрин ойоон, ейдээн, учаастак сайдарыгар анаан программа оҥостоллорун этэ, итиннэ саҥа оскуола зуттулларыгар өссө үлэлэриэн, кэпсэтиилэр буоллуларын болҕоҥнуо.

В.С. МАКАРОВА, "СО" общественнай сыалаах.

Саха Республикатын Президенин соруктарын – олохтоо

Дьиэни атыылаһар, туттар кыаллар буолан иһэр

(иккис түһүмэх)

Салгыыта.
Инник хаһыат 14 №-гэр көр.

Бары билэргит курдук, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бэрэсидиэнэ "Тыа сирин сайыннарыы биир кэлим миэрэлэрин түһүнан" Ыйааҕынан Саха сиригэр 2013 сылы «Тыа сирэ» сылынан биллэрбитэ. Докумуон дьаһалларыгар бастакы пуунунан тыа сиригэр дьиэни-уоту тутуута судаарыстыба өйөбүлүн дьоҥҥо-сэргэҕэ тиийимтиэ механизмнарын киллэрии түһүнан этиллэр.

Бу түбэстиччэ буолбатах. Тыа сирин олохтоохтор, ордук адаҕ кэргэнин дьоҥҥо, бэйэ дьиэтэ туохтааҕар да улахан суолтаах. Хомойуох иһин, итти барыларыгар кыаллыбат суол.

Бүгүн биһиги тыа сирин олохтоохторо дьиэ атыылаһалларыгар эбэтэр тутталларыгар туһаныахтарын сөп, үп-харчы өттүнэн өйүүр программалар тустарынан кэпсиэхтит.

Тыа сирин олохтоохтор ураты сыһыан

Тыа сирин олохтоохторун дохуоттара, куорат олохтоохторун кизиннээҕэр намыһаҕа кистэл буолбатах. Ол иһин өрөспүүбүлүкэ программаларын тыа сирин дьонутар сөп түбэһиннэраллэр. Ол курдук, быйылгыттан "Хаачыстыбалаах дьиэнэн-уотунан хааччыйыы" программаҕа киирбит көннөрүүлэр үлэлэн эрэллэр. "Бюджет эйгэтин үлэһиттэрин дьиэнэн-уотунан хааччыйыы" уонна "Элбэх кыбартыыралаах дьиэлэр ырыынактара тиийимтиэ буолуутун үрдэтии" подпрограммаларга дьиэ тыа сэлиэнньэтигэр баар түбэлтэтигэр, социальнай төлөбүрэ дьиэ сыанатын 35 бырыһыанытан 40-тар диэри улаатыннарылынна. Бүгүҥҥү күҥҥэ тыа сиригэр киһи үксэ бэйэ дьиэтин туттар, онон итиннэ санаммыт дьон индивидуальнай дьиэни-уоту тутуу программатыгар киирбит көннөрүүлэргэ үөрүөҕэ. Ол курдук, 2013 сылга толору хааччыллыылаах дьиэни туттарга быһаарыммыт дьоҥҥо заем суумматын аҕаҕыта туһаныллар дьиэ уопсай иэдэн норматива улаатта. Урут соҕотох олорор киһиэхэ норматив 33 кв. миэтиргэ тэҥнэһэр эбит буоллаҕына, билигин 38 кв. миэтэрэ буолла. Икки киһилээх дьиэ кэргэннэ бу көрдөрүү 42-тэн 50 кв. миэтэрэҕэр диэри үрдэтэ, оҕолоох ыалга түмүк аҕаҕыта эбии 18 кв. миэтэрэ эбиллэр. Маны таһынан толору хааччыллыылаах дьиэни туттааччы заемун суумата 10 бырыһыанынан улаатыннарыллар. Итти барыта дьон олорорго табыгастаах, хаачыстыбалаах дьиэни тутуннун диэн оноһуллар.

Квалификациялаах специалистарга - олорорго табыгастаах дьиэни-уоту

Өрөспүүбүлүкэҕэ 2006 сылга киирбит "Арктическай уонна хотугу улуустарга үлэлиир медицинскэй уонна педагогическай үлэһиттэри дьиэнэн-уотунан хааччыйыы" программа куһаҕана суох көрдөрүүлэрдээх. Манна диэн эттэххэ, медицинэ үлэһиттэрэ программаҕа, педагогтар механизмы боруобалаабыттарын кэнниттэн, былырыын эрэ киллэриллибиттэрэ. Аан маҥнай подпрограмма хотугу уонна арктическай улуустар тэйиччи сытар оскуолаларыгар учууталлары угуйуута уонна кадрларынан хааччыйыыта анаммыта. Ол курдук, биэс сыл үлэлээбиттэргэ биир хостоох типовой кыбартыыра сыанатын 50 бырыһыанытар тэҥнээх дьиэ субсидията бэриллэрэ. 2006 сыллаахха хотугу үлэлии барбыттартан 2011 сылга бастакы 30 учуутал өрөспүүбүлүкэ кинн куоратыгар дьиэ атыыласпыттара. Былырыын маннык субсидиялары өссө 28 педагог ылла. Дьиэни бары куоракка атыыластылар эрээри, учууталлар аҥаардарын кэриҥэ (44,8%) улууска олоро, үлэлии хааллылар.

Абый улууһугар учууталлыыр Тимофей Иванов: "Үлэлии сылдьан кэргэннэнэн, оҕолонон, олохсуйан хаалларым. Куоракка атыыласпыт кыбартыырабын куортамныыбын, уолум үөрэнэ бардаҕына олоруоҕа", - диэн кэпсиир.

2012 сыллтан бу подпрограмма медицинэ үлэһиттэрин эмиэ хабар буолла. Былырыыннааҥыттан манна хотугу уонна арктическай улуустарга үлэлиир бастакы партия специалистар - 32 киһи кыттта сылдьар.

Программаҕа 40-тар диэри саастаах, үрдүк педагогическай эбэтэр медицинскэй үөрэхтээх Россия олохтоохор кыттыан сөп, иливитигэр арктическай эбэтэр хотугу улууска баар тэриллэни кытта үлэлии барар туһунан дуогабардаах буолуохтаах.

Социальнай төлөбүр кыбартыыра сыанатын чаһын сабыыта, элбэх кыбартыыралаах дьиэни тутуута өлүүлэһэн кыттыы туһунан дуогабарга олоҕуран атыылаһыллар кыбартыыра сорох чаһын төлүүргэ, сир учаастагын бас билэр туһунан документтаах буоллахха уонна бэдэрээт үлэтигэр дуогабары биэрэр түтэҥҥэ туспа дьиэни туттуута көрүллэр.

Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр арктическай уонна хотугу улуустарга Абый, Аллайыаха, Анаабыр, Булун, Үөһээ Халыма, Дьаҥы, Эдьигээн, Муома, Кэбээйи, Аллараа Халыма, Өлөөн, Өймөкөөн, Орто Халыма, Томпо, Уус-Маайа, Усуйаана, Эбэҥ-Быстыгай киирэллэр. Өрөспүүбүлүкэ бары улуустарыгар "Земский доктор" федеральнай бырайыак үлэлиир. Былырыын бу хайысханан 227 эдэр бырааС биир мөлүйүөн солкуобайга тэҥнэһэр биирдэ бэриллэр компенсационнай төлөбүрү ылла. Булгуччулаах медицинскэй страховкаланыы федеральнай фондатыттан уонна өрөспүүбүлүкэ бюджетыттан үбүлэнэр харчы - дьиэни атыылаһыыга, тутуута ыытыллыан сөп. Бырайыакка 35-тэр диэри саастаах, үрдүк профессиональнай үөрэхтээх, тыа сиригэр баар нэһилиэннэлээх пуунна өрөспүүбүлүкэ доруобуйа харыстабылын судаарыстыбаннай тэриллэтигэр үлэлии тиийбит медицинэ үлэһитэ кыттыан сөп. Өрөспүүбүлүкэ Доруобуйа харыстабылыгар министиэристибэтин кытта биэс сыл тыа сирин нэһилиэннэлээх пуунутар үлэлиир туһунан дуогабары түһэрсэн баран, компенсацияны биир ый иһигэр ылыахха сөп.

Ханна, кимиэхэ тиийэбит биир буоллахпытына:

Доруобуйа харыстабылын министиэристибэтэ

Дьокуускай к., Ленин проспегын 30 (Бырабыыталыстыба 2№-дээх дьиэтэ), 413 каб., т. 8(4112)34-36-90. Бары информацияны министиэристибэ www.sakha.gov.ru/minzdrav сайытыгар билиэхэхтин сөп.

Үөрэх министиэристибэтэ

Дьокуускай к., Ленин проспегын 30 (Бырабыыталыстыба 2№-дээх дьиэтэ), 308 каб., 8(4112) 42-03-57. Интэриэһиргиир боппуруостаргытын министиэристибэ www.sakha.gov.ru/minobr саайтыгар "Министиргэ боппуруос" салааҕа киирэн ыйытыахпытын сөп.

Биллэрин курдук, аастыт сылтан өрөспүүбүлүкэҕэ тыа сиригэр анаммыт бары инники программалар үтүө уопуттарын ингэриммит "2012-2016 сылларга тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыы уонна тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын, сырьетун уонна аһын-үөлүн ырыынактарын муоһалааһын" программа үлэлиир. Ол курдук, "Тыа сирин-уотун тирэхтээхтик сайыннарыы" подпрограмма чэрчитинэн 2003 сылтан 2010 сылга диэри тыа сиригэр 116 тыс. кв. миэтир кэриҥэ олорор дьиэни-уоту киллэрэргэ уонна 1360 тыа ыала олорор усулуобуйатын тупсарарыгар кыах биэрбит механизм салгыы үлэлиир. Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтин тыа сирин-уотун сайыннарыыга управлениетын салайааччыта Николай Петров этэринэн бу механизм "тыа сирин олохтоохторугар ордук барыстаах, тоҕо диэтэххэ дьиэни туттарга субсидия, дьиэ сыанатын 70 бырыһыанытар тэҥнэһиэн сөп". Бу көмө эдэр специалистарга, эдэр ыалларга уонна тыа сиригэр олорор дьоҥҥо туһуланар (муниципальнай оройуон чэрчитинэн биир территорияҕа холбоhор тыа сирин сэлиэнньэлэрэ эбэтэр тыа сирин сэлиэнньэлэрэ уонна сэлиэнньэлэр икки ардыларынааҕы сирдэр, итиннэ сиригэр-уотугар тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын оҥорон таһаарыыга, тангастааһыҥҥа үлэ-хамнас баһыйа тутар куорат сэлиэнньэлэригэр эбэтэр куорат уокуруктарыгар киирэр тыа сирин нэһилиэннэлээх пууннара уонна оробуочай бөһүөлэктэр).

Ыал буолууларын туһунан сокуонунан регистрациялаах эдэр кэргэнниилэртэн биирдэрэ Россия гражданина уонна 35 сааһын аана илик, биитэр биир төрөппүттэн уонна биир эбэтэр хас да оҕоттон турар толорута суох дьиэ кэргэн уонна эдэр специалистар буоллахтарына, маннык ирдэбилгэ эппиэтэстиэхтээхтэр:

- эдэр ыал чилиэнэ/эдэр специалист 5 сыл устата агропромышленнай комплекс эбэтэр олох-дьаһах эйгэтин тэриллэтигэр үлэлиэхтээх эбэтэр үлэҕэ дуогабар быһыытынан үлэлииргэ баҕатын биллэриэхтээх;

- тыа сиригэр олохсуйан олорор буолуохтаах эбэтэр тыа сиригэр олохсуйан олорорго баҕатын биллэриэхтээх;

- эдэр ыал/эдэр специалист олорор усулуобуйата тупсарылларыгар наадыйара билиниллибит эбэтэр дьиэтэ суоҕа быһаарыллыбыт, эдэр кэргэнниилэртэн биирдэктэрэ үлэлиир эбэтэр үлэҕэ дуогабар быһыытынан 5 сыл устата үлэлииргэ баҕатын биллэрбит буолуохтаах;

- эдэр ыал дьиэни тутуу сыанатын 30 бырыһыаныттан итэҕэһэ суох харчылаах эбэтэр заем ылбыт үптээх буолуохтаах. Бэйэтин харчыта эбэтэр заем ылбыт харчыта тиийбэт эбэтэр үбэ суох буоллаҕына, ийэ (дьиэ кэргэн) хапытаалын харчыта (соҕотоо эмиэ) туттуллуон сөп.

Субсидияҕа киирсэр киһи тыа сиригэр олохсуйан олоруохтаах, олорор усулуобуйата тупсарылларыгар наадыйара билиниллибит уонна туттар дьиэтин сыанатын 30 бырыһыаныттан итэҕэһэ суох харчылаах эбэтэр заем ылбыт үптээх буолуохтаах. Социальнай төлөбүр кэмэйэ- дьиэ кэргэн киһитин ахсааныгар тиреҥирэр (соҕотох киһиэхэ - 33 кв. миэтэрэ, икки киһилээх дьиэ кэргэннэ - 42 кв. миэтэрэ уонна үс уонна үстэн элбэх киһилээх дьиэ кэргэннэ хас биирдиилэриттэн 18 кв. миэтэрэ) олорор дьиэ уопсай иэдэнитэн уонна бөлөх ороҕуоннарга 1 кв. миэтиргэ ырыынак орто сыаната төһөтүттэн көрөн аҕыллар.

Социальнай төлөбүрү ыларга олохсуйан олорор нэһилиэннэ олохтоох бэйэни салайыныыта органыгар сайабылыанньаны кытта маннык документтары биэрэҕин:

а) Сайабылыанньаны биэрээччини уонна киһи дьиэ кэргэнин чилиэннэрин туоһулуур документтар куопуйалара.

б) Сайабылыанньаҕа дьиэ кэргэн чилиэннэрин быһыытынан ыйыллыбыт дьон бэйэ-бэйэлэрин икки ардыларыгар аймахтыларын бигэргэтэр документтар куопуйалара.

в) Сайабылыанньаны биэрээччи үптээҕин эбэтэр заем ылбыт харчылааҕын уонна (эбэтэр) ийэ (дьиэ кэргэн) хапытаалын туһанарга сайабылыанньаны биэрээччи (кинини кытта кэргэннии буолара сокуонунан регистрацияламмыт киһи) бырааптааҕын туһунан документтар куопуйалара.

г) Дьиэ кэнигэтиттэн сурук эбэтэр финансовай лицевой счет куопуйалара.

д) Гражданин олорор усулуобуйата тупсарылларыгар наадыйарын бигэргэтэр документ.

е) Үлэ кэнниэстин куопуйалара (үлэлиир дьоҥҥо) эбэтэр физическай сирэй индивидуальнай предприниматель быһыытынан судаарыстыбаннай регистрациятын туоһу сурута.

Аастыт сылга субсидияны 424 кыттааччы ылла, ол иһигэр 306 эдэр ыал уонна эдэр специалистар (26 тыс. кв. миэтэрэ кэриҥэ дьиэ-уот), уонна 118 олохтоох киһи (9 тыс. кв. миэтэрэ кэриҥэ). Манна федеральнай бюджеттан 175 мөлүйүөн солкуобай курдук уонна өрөспүүбүлүкэ бюджетиттэн 170 мөлүйүөн солкуобай кэриҥэ көрүллүннэ. Эдэр ыалларга уонна эдэр специалистарга туһаайан ордук улахан суумалары Горнай улууһугар (консолидированнай бюджеттан) - 40 мөл., Сунтаарга - 36,8 мөл. уонна Тааттаҕа - 31 мөл. кэриҥэ солкуобайы туһаҕа таһаардылар. Олохтоох дьону дьиэлэһиҥҥэ элбэх харчыны Мэҥэ-Хаҥаласка, Намҥа уонна Уус-Алдаҥҥа көрдүлэр (10-тан тахсалыы мөл. солкуобайы).

Бу боппуруоһу ханна чопчулуохха сөбүй?

Тыа хаһаайыстыбатын уонна асүөл бөлөхтүкэтин министиэристибэтэ

Дьокуускай к., Курашов уул. 22.

109 уонна 201 каб., т. 8 (4112) 42-54-04. Министиэристибэ саайта: www.sakha.gov.ru/minselhoz

(Салгыыта бэчээттэниэ).

Сергей МУКСУНОВ.

САҢА ТҮМСҮҮ ТӘРИЛИННЭ

Дэриэбинэ иһигэр баар хаппыт мастары хомуйан, туһаҕа таһаараллар.

Үлэ оргуйар үөһүгэр анардас үлэнэн мунурдаммакка, дойдуларын, тэриллэрин аатын аатталар Чурапчыбыт биир киэн туттар эдэр ыччата олох-дьаһах коммунальнай хаһаайыстыба тэриллэтигэр үлэлии-хамсыы сылдьаллар. Кинилэр наһилиэк иһиэн ыытыллар барыы-кураахтэрэ ерунуу бириистээх миэстэлэрэ тиксиллэр.

Маны таһынан тэриллэ иһиэн ыытар үлэлэрэ үгүс. Тэриллэлэрин салайааччылара кэскиллэрэ эдэр ыччатын хайа баҕарар өттүттэн өйүүр, көмөлөһөр күүстээхин бэлиэтээн этиэхтэ наада. Бу маныык хамсааһын чэрчитинэн тохсунньу 30 күнүтэр олох-дьаһах коммунальнай хаһаайыстыба эдэр ыччатын бастакы форума тэриллэн ыытылынна. Манна наһилиэктэргэ үлэлии-хамсыы сылдьар ыччаттарын мунньан, түмсүү тэринэргэ сонгиестүлэр, бэрэссэдээтэллэри таллылар. Үлэни сүрүннүүр, сүбэ-ама биэрэр ыалдьыттары ыҥыран, төгүрүк остуол тула кэпсэтилэр. Кэпсэтии үлэлиир ыччат өрүү ойдобуллаах, кэскиллээх буоларыгар туһаайылынна. Чурапчытаабы ОДьКХ дириэктэрэ Е.И. Саввин "Дойду туһугар үлэлээн-хамнаан, оччоҕуна хайа баҕарар өттүттэн көмө баар буолуо" диэн этиитин сэргии иһиттилэр. Оҥу таһынан форумҥа эдэр ыччат XXI-с "Манчаары осиньууларын" көрсө наһилиэк ис-тас көстүүтүн туһугар ыытар үлэлэрин быланнаатылар.

Түмсүү сүрүн сыалын-соругун, эдэр ыччакка тиэх кыаҕы биэрэрин, уопсастыбаннай үлэ сүрүн тускулларын туһунан ыччат саҥаатын билсиэҥиз:

Дмитрий Посельскай - Чурапчытаабы ОДьКХ маастара, түмсүү саҥа талыллыбыт бэрэссэдээтэлэ:

- Биһиги үлэбит сүрүн сыала ыччаты түмэн, таһаарыылаах үлэни көрдөрүү. Хас биирдии киһи хамаандаҕа үлэлии үөрэннэриэ, үлэтигэр да, олоҕор да ситиһиилээх буолар. Бэйэ-бэйэҥин ейдиэн, ейдиэн үлэлэстэххэ сайдаҕын. Этэргэ дылы, киһи киһиттэн үөрэнэр.

Леонид Фомин - ОДьКХ оператора:

- Үлэ кэмиттэн биризмэни туһалаахтык атааран, биримэмэни сөптөөхтүк аттаран, дойдубут сайдарын туһугар түмсэбит. Бүгүн быланнаабыт үлэлэрбитин иннинитин олоххо киллэрэн үлэлиэхпит. Ыччат икки ардыгар уопут атастаһан, билсэн-көрсөн бардаҕына аньыы олох тэтиминэн сайдар, үлэлиир кыахтанар.

Наталья Демьянова - ОДьКХ юриһа:

- Улууспут, наһилиэкпит туһугар биир солкуобай аахсыбакка, ыччат бэйэтин баҕатын биллэрэн, түмсүү тэриннибит. Ыраах наһилиэккэ баар ыччаттарбытын уопсастыбаннай олоххо, күрахтэһиилэргэ, араас тэрээһиннэргэ кытыннарар баҕалаахпыт. Онно чугастык бэйэ-бэйэбитин кытта билистэхпитинэ, иннинэ үлэлиргэ да судургу буолуо этэ. Иннинэ быламмыт диэн наһилиэктэриттэн сылдьан түмсэн, аҥымал кэнсиэрдэри тэрийэн, муунумаһы киллэрэн, аҕа саастаах дьоммутугар көмөлөстэхпитүнэ үлэбит үтүө түмүктээх буолуо диэн эрэнэбит.

Бу курдук түмсүү үлэлиргэ бэлэм, урдуккэ, сырдыкка дьулуһар соруктаах. Кинилэр быйыл быланнара үгүс. Холобур, Аммаҕа Саһыл Сыһыы блокадатын 90 сылын көрсө Таатта, Чурапчы, Аммаҕа, филиалларын ыччаттарын мунньан, эмиэ 90 км велосипедынан айаны тэрийэн сылдьаллар. Быйыл СР ОДьКХ 10 сыллаах үбүлүөйэ, ол иһин бу араас тэрээһиннэри барытын онно туһулаан ыытыллаллар эбит.

Онон биир сиргэ тэпсэтии турбакка, иннин диэки эрэлээхтик хаамар эдэр ыччат үлэни-хамнаһы сүрүннүүр дойдубут кэскилэ, чөл туруга буоларын ейдиэн, маныык хабааннаах үлэни ыытара хайыллаах хамсааһын.

Нарыына **БУРЦЕВА.**

Кэрэ эйгэтигэр

ХАС БИИРДИИ ОНГОҺУК – АЛГЫСТААХ

2012 с. ахсынньы 6 күнүттэн олунньу 6 күнүгэр диэри "Айылгы" киниин хартыына галереятыгар Иван Иванович Монастырев – Тирэх Уйбаан мас онгоһуктарын "Тирэх тэтимэ" диэн түмэлэ кэлэн турда.

И.И.Монастырев Чурапчыттан теруттэх Покровскай куорат олохтоох. Ханаласка, Саха сиригэр кизэнник биллэр норуот маастара буолар. Мас уулҥун таһынан өссө оҕо кутун тардар, киһи ауратын ыраастыыр, бөҕөргөтөр эйгэлэх эбит уонна араас харыскал балиэлэри анал туойтан онгорон, дьоҥҥо-сэргэҕэ аналынан анаан тарҕатар.

Галереяҕа барыта Иван Иванович 42 мас үлэтэ турда. Хас биирдии онгоһук алгыс суруктаах. Бу алгыһы аахпыт киһиэхэ күүһүгэр күүс эбиллэр, ейүгэр ей эбиллэр, саппаҕырбыт санаата өһүллэн сырдык иэйиигэ, кэскиллэх ыраҕа кубулуйар.

Элбэх үлэттэн биирин ырыгтахха, силигилии сиппит, лаглаҕар лабаалаах аарыма хатыҥ иһиттэн Аан Алахчын биһиги диэки бэрт кытаанахтык, тугу эрэ эрэйбиттии, эмиэ да кэлэйбиттии, эмиэ да көрдөһөрдүү көрөн турар. Уна илиитинэн туртаһы имэрийэр, хангас өттүгэр уоллаах кыыс сиэттиһэн тураллар. Аан Алахчын аннытан сиргэ диринник бара турар силис көстөр. Бу онгоһук биһиэхэ сэрэтии буолар. Айылҕабытыгар харыстабыллаахтык сыһыаннастахпытына, кыылы-сүүлү көрөөнэ суох кыдыйарбытын тохтоттохпутуна бэйэ-бэйэбитигэр харыстабыллаахтык сыһыаннастахпытына эрэ аан дойду курууттун баар буолуо, дьон олоҕор туһсуо. Аан Алахчын биһиэхэ итини өйдөтө сатыыр.

Түмүккэ олунньу 6 күнүтэр күнүс 2 чаастан бу түмэл хомуллуута буоларыгар барыгытын ыҥырабыт. Авторы кытта көрсөн, түмэл түмүгүнэн бэйэбит санаабытын үллэстиэҥиз, кини этиилэрин, алгыс тылларын ингэриниэҥиз.

И.Д.ПАВЛОВ,
А.П.Мунхалов аатынан хартыына галереятын сүрүннүүр специалиһа.

Үбүлүөйдээх биир дойдулаахтарбыт

ДОЙДУМ, НОРУОТУМ ТУҺА ДИЭН...

"Сир үүнүүтүнэн, киһи онгорбутунан сыаналанар" диэн норуот сөбүлээн туттар уос номоҕо баар. Сирдээҥи олоххо киһи барахсан дьон-сэргэ, норуотун туһугар олорон, үлэлэн-хамсаан аанар. Эпиэтинэстээх, ирдэбиллээх, үлэҕэ бэриниилээх үтүө киһи курууттун эдэр колуонэ ыччакка холобур буолар. Онтук бастыҥ дьоннортон биирдэстэриттэн Сыланг наһилиэгин ытык-мааны киһитин, үлэ, тыыл ветеранын, Хоту көһөрүллүү кыттыылааҕын, Сыланг Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооҕун Борис Пахомович Баишев туһунаммын бүгүн сырдатыахпын баҕарабын. Борис Пахомович сотрутаабыта 80 сааһын туолар өрөгөйдөөх үбүлүөйүн аймах-билэ дьоннорун ортотугар бэлиэтээтэ.

Борис Пахомович Сыланнга 1933 сыллаахха тохсунньу 1 күнүгэр, сэттис оҕонон төрөөбүт. 1953 с.Бүлгүнньахтаах 7 кылаастаах оскуолатын бүтэрэр.

1958 сыллаахха Баишева Зинаида Степановнаныын сүрэхтэрин холбоон, ыал буолан, 2006 сылга дылы биирдэ олорбуттара. Кинилэр үтүө аатталарын аатталар 3 оҕо күн сирин көрдөрөн, 10 сиэнэлэхтэр, 5 хос сиэнэлэхтэр. 1955-1961 сс. Бэрэ бириигэдэтин бириигадьыыра, 1962-1964 сс.Уҥуор-Күөлгэ бириигэдьиирдэир,1968-1969 сс. "Субуруускай" сопхуос босхоломмут комсомольскай тэриллэтин секретара, 1970-1971 сс. Түөйэ бириигэдэтин бириигадьыыра, 1971-1974 сс. Сыланг наһилиэгин Сэбиэтин исполкомун председателэ. 1974-1975 сс. Сыланг отделениетын управляющайа, 1977-1978 сс. "Субуруускай" сопхуос профкомун председателэ, 1978-1979 сс. "Чурапчы" сопхуос профкомун председателэ, 1979-1987 сс. Сыланг наһилиэгин Сэбиэтин исполкомун председателэ, 1988-1993 сс. "Чурапчы" сопхуос фуражира, 1992 сыллан билиигэ дылы "Сырдык" баанньай хаһаайыстыба чилиэнэ.

Бэрэ бириигэдэтэ Борис Пахомович үлэлиир кэмнэригэр үлэҕэ үрдук ситиһиилэрин иһин Саха АССР Верховнай Сэбиэтин Президиумун уураҕынан үйэ-саас тухары хаалар,билиигин музей экспоната, Кыһыл Знамя-саанньырбыт ыал ийэтэ, аҕата буолан олорор дьон махталларын этэллэр, иҥстигник ахталлар.

Борис Пахомович 2012 сылы түмүктүүр бастыҥнар баалларыгар "Сыл бастыҥ общественнига" номинацияны ылан турардаах. Ол курдук, 20 сыл устата учаастактааҕы быыбар хамыыһыйатын председателинэн үлэлээбит, 10 сыл наһилиэк кырдьаҕастарын сэбиэтин председателэ, 4 сыл кырдьаҕастар сэбиэттэриин солбуйар председателинэн үлэлэн кэлбэ. Маны тэҥэ, наһилиэккэ ыытыллар төрөөбүннэргэ көхтеах кыттааччы, сцена ветерана, оһуохайдыыт, ырыаһыт,айылгыланах тылларын алгысчыт, Саха Республикатын ыччаттарын бастакы уонна иккис фестивалларын кыттыылаанга, "Саҥа олох" хаһыат общ. корреспондена, Саха Республикатын тыатын хаһаайыстыбатын Бочуоттаах ветерана, Саха сирэ Россияҕа 370 сыллаах холбоһуутун Знака, «Гражданскай кылбаа» бэлиэ хаһаайына.

Пенсиэҕэ тахсан баран, сут-кураан, от үүммэтэх дьылларыгар 3 сыл субуруччу Новосибирскайга, Амурскай уобаласка, Осетровка совхоз уонна улуус аатыттан тиийэн от атыылаһан, тимир суолга тиэйтэрэн үгүс үлэни ыытан, дьоһуннаах кэпсэтиини тэрийэн үтүөнү оҥорбута. Ол түмүгэр,ити дьылларга ыпах, сылгы этэҥэ кыстаны туораан, суоһу өлүүтэ тахсыбатаҕа.

Төрөөбүт, үлэлэбит наһилиэгэ иннинэ сайдарыгар, үлэтэ үчүгэй буоларыгар, кэскиллэнэригэр үгүс үлэни ыытыта, наһилиэк олохтоохторо ыччат дьоно-сэргэтэ этэҥэ буоларын иһин сыралаһан үлэлиир, сүбэлиир, тэрийэр. Ити курдук, биирдэ бориидэр олоҕун дьонун-сэргэтин туһугар, норуот, хаһаайыстыба этэҥэ буолуутугар анаабыт ытык-мааны киһиэхтэрин өрөгөйдөөх үбүлүөйүннэн өссө эмиэ үлэ эрэрдэлиибит! Баҕарабыт, киһи мастыы чиргэл доруобуйаны, уҥуох-сүрэх өрүмнүмі, дьонун-сэргэн оҥорбут ыччат, дьоллоохтук олорорго.

В.С.МАКАРОВА,
«СО» общ. көмө. Сыланг.

ЭҺЭРДЭЛИИБИТ!

Тапталлаах кэргэммин, ийэбитин, эбэбитин **Парасковья Васильевна ДОРОФЕЕВАНЫ** *үөрүүлээх үбүлүйэгинэн итиитик-истинник эйэрдэлиибит!*

Баҕарабыт чэгиэн-чэбдик дорообуйаны, олохсохор үөс үөрүүнү, дьолу-соргуну.

Эйэрдэни кытта кэргэнин, уоллаттарын, кийиитин, сиэнин.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Автомасла по низким ценам. Наш адрес: магазин **"АГРОСНАБ"**, ул. Карла Маркса, 22, тел: 42-525.

***

Продаю "УАЗ" бортовой 2005 гв. Тел: 8-914-297-07-07.

***

Гимназия аттыгар 1,5 этээстээх дьиэ кэнгэйдиэк уһаайба атыылыанар. Сыаната 900 тыһячэк. Тел: 8-914-268-75-86.

***

ИП О.А. Дорофеева.

Административные, гражданские, арбитражные судебные дела любой сложности. Апелляционные, надзорные производства в вышестоящие судебные инстанции. Оформление и сопровождение любых гражданско-правовых договоров до исполнения. Бесплатные юридические консультации, возможен выезд по вызову на место.

Тел: 42-250, 8-914-292-73-63.

***

Саасны бырааһынньыктарыттан эйэрдэлии туран, **"УСАДЬБА"** маҕаһыын (военкомат тэтэрэ туруор) тыынньах сибиэкилэри, буоллаҥнары атыылыыр. Сакаас ылабыт. Билэр тел: 8-914-279-72-00, 42-152.

***

Требуется представитель в кредитной организации. Резюме отправить на askins_fy@mail.ru/, тел: 8-914-293-98-71.

***

Серафим Серафимович Новгородов аатыгар бэриллибит паспорт сүүрүүнэн дьиэгэ суоҕунан ааҕыллар.

***

Атыылыыллар:
- Соҥуллар будааны
- «Минск» мотоцикла
- Чурапчыттан чугас 4 бөлөхтөх олохтоох атыыры
- Бензиннэн барар «Кедр» маниплиэрэмэ.

Билэр тел: 8-914-103-16-31, 42-666.

***

Михаил Михайлович Дьяконов аатыгар Арчы үөрэтэр кииннэтэ бэриллибит МААШ серуоллаах 684968 нүөмэрдээх сибиэкиэ-листиибэ сүүрүүнэн дьиэгэ суоҕунан ааҕыллар.

***

2-с кварталга 2 хостоох квартира куортамнаанар.
Тел: 8-914-101-70-68.

Полиция мунньуга

ДЬОН ОЛОҔОР ЭППИЭТИНЭСТЭЭХХИТИН ӨЙДҮӨХТЭЭХХИТ

Бу дьыл от ыйын 1-5 күннэригэр биһиги улууспутугар республикатааҕы XIX-с "Манчаары соннуулара" уонна Боотуруускай улуус тэриллибитэ 375 сылын бэлиэтиир дьаһаллар ыытыллалларынан бэлэмнэнии бара турар.

2011 сыл бэс ыйын 30 күнүгэр киһи уонна сокуон диэн балаһаҥ "Дьаһал тэрийэччитэ эппиэтинэһин биллиэхтээх" диэн СР Правительствотын председателэ Галина Данчикова 2011 сыл ыам ыйын 16 күнүгэрэ 203 №-дээх "Об организации обеспечения правопорядка и общественной безопасности в период подготовки и проведения общественно-политических, культурно-зрелищных и спортивно-массовых мероприятий на территории Республики Саха (Якутия)" диэн тебелээх уураахын сүнньүнэн ыстатыйа таһааран турабын.

Биһиги улууспутугар дьон тумсуулээх, эйбэх киһи кыттыылаах общественнай-политическай, спорка, культуурага сыһыаннаах тэрээһиннэр хайа да улуустаагар албэхтэ ыытыллар. Ордук спорт көрүнүөрүгэр аналлаах республикатааҕы, улустаагы дьаһаллар буолаллар. Маны ыйан туран, өссө төгүл дьаһал сүрүн ирдэбиллэрин тиэрдиэхпин баҕарабын. Ол курдук, маннык дьаһаллар уулуссаҕа, болуоссаттарга, стадионнарга, аһарас кэнсиэрдиир сирдэргэ, паарканнарга, скверлэргэ уода. сирдэргэ ыытыллаллар.

Маассабай дьаһал тэрийэччитэ юридическай эбэтэр физическай сирэй буолар. Кини тэрээһин үбүнэн хаачыллыытын киллэрэн туран, үлэ бары көрүнүн толорор. Тэрийэччи дьаһал буоларын туһунан тэрээһин кыттыылаахтарыгар уонна ис дьыала отделын салаатыгар биллэриэхтээх. Ис дьыала отделыгар тэрээһин хаһан, хаанна, хаска, тоҕо өр буоларын, сыалын-соругун, бырагырамматын, кыттар дьон ахсаанын, ыҥырыылаах дьон аатларын, ханнык тиэхиникэ туттулларын, бөрөөдэги көрүүгэ туох общественнай күүс туруорулларын, баһаар буолар түбэлтэтигэр эппиэтинэстээх дьоҥун аатларын, дуоһунастарын ыйан туран, тэрээһин буолуо 10 күн иннинэ ону биллэрэр сэрэтии суругу киллэриэхтээх.

Маны таһынан тэриллэ салайаччыта дьаһал ыытыллар кэмигэр баһаарынай харабыл уонна доруобуйа харыстабылын улаһиттэрэ баар буоларын хаачыйыахтаах. Мустубут дьон бөрөөдэги кэһэр түбэлтэтигэр тэрээһини тута тохтотуохтаах. Баһаар буоллаҕына дьону хайдах таһаарары эрдэттэн быланнаабыт буолуохтаах.

Тэрийэччи бөрөөдэги кэһии тахсар түбэлтэтигэр ис дьыала отделын үлэһитэ процессуальнай документаны толороругар хос аныахтаах. Ис дьыала отделы дьаһал тэрийэччититтэн сэрэтии суругу тутан баран, бэйэтин бөрөстөбиэталин анаан туруоруохтаах. "Полиция туһунан" Федеральнай сокуон 12-с ыстатыйатын 6-с пуунунан тэрийэччини уонна дьаһал ыытыллар тэриллэрин салайаччытын кытта баһаарынай уонна бөрөөдэк чааһыгар тэҥнэ үлэлэһиэхтээх.

Ис дьыала отделын бөрөстөбиэталэ биирдиилээн бөрөөдэги кэһии тахсар түбэлтэтэн дьаһалы тохтотор туһунан туруорсар бырааптаах. Буруйдаах дьайыыта тохтотоҕуна, дьаһал салҕанар кыахтаах.

Дьон олоҕор уонна доруобуйатыгар, малыгар-сальыгар сыһыаннаах куттал үөскэтэҥнэ, дьаһал ыытыылаахтара сиэрэ суох быһыыланнахтарына тэрээһини тохтоторуллуохтаах.

Маннык дьаһаллар тэрийэччилэрэ дьон олоҕор эппиэтинэстээхтэрин ойдоон туран, ылыныллыбыт бөрөөдэги тутуһан, барыы өттүнэн куттала суох эйгэ олохтоноругар үлэлэһиэхтээхтэрин сэрэтэбин.

В. С. ИВАНОВА,
Чурапчытаабы МИАО УУП уонна ПДН отделениетын начальника полиция майора.

ТӨРӨППҮТТЭРТЭН БОЛҔОМТО ЭРЭЙИЛЛЭР

Россия ИДьМ "Чурапчытаабы" муниципалитеттар икки ардыларынааҕы отделын ПДН инспекциятыгар 2012 сыл түмүгүнэн 49 оҕо буруйу кэһэн учуоска турда. Оттон 2011 сыллаахха 68 эта. Маны таһынан 3 арыгы иһэр, оҕолорун көрбөт төрөппүт учуоска турда. Уопсайа – 21 төрөппүт.

РФ АББК 5.35 ыст. 1 чаас. - 63 төрөппүт, 20.21 ыст. - 10 оҕо, 20.22 ыст. - 29 төрөппүт, 20.1 ыст. 1 ч. - 3 оҕо, 6.10 ыст. 1 ч. - 8 улахан киһи, 6.10 ыст. 2ч. - 2 улахан киһи, 20.20 ыст. 1 ч. - 5 оҕо, 20.20 ыст. 3 ч. -1 оҕо, 14.2 ыст. - 6, 14.16 ыст. -3. С(Я)Р АББК 3.4 ыст. 2 ч. - 30 оҕо төрөппүтэ миэрэҕэ тардыллыбыт.

Буруйу кэһиигэ оҕолор өттүлэриттэн арыгы иһии, оҕону кырбааһын, оскуолаҕа сотовай телефуону оҕолор сиэптэриттэн уоруу, общественнай сиргэ бөрөөдэги кэһии, күлүгээннэһии, массыыбаны уоруу, уда. уоруулар тахсаллар.

Өскөтүн 16 саастан сиппэ илик оҕо арыгы иһэн, наркотическай, психотропнай вещество сыгтаан тутулуннаҕына кини төрөппүтүгэр РФ АББК 20.22 ыст. административнай матырыйаал оногуллар. Бу матырыйаал сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор бырааптарын көмүскүүр хамыыһыйаҕа көрүллэр. Оттон оҕону кырбаан түбэспит оҕо төрөппүтүгэр С(Я)Р АББК 5.35 ыст. 1 чаас. оҕугун иитиитигэр кыһаллыбат диэн административнай матырыйаал оногуллар.

Ис дьыала отдела, оскуолалар, үөрэх салаатта уода. оҕо буруйу онгорботун туһутар үлаливиллэр. Ол гынан баран төрөппүт өттүттэн эмиэ улахан болҕомто ирдэнэр.

Сотовай телефуону сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор үөрэнэр сиригэр илдьэ сылдьан сүтэрэр түгэнигэр төрөппүттэр бэйэлэрэ эппиэттиигит.

Н.Н.ПОПОВА,
сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларын инспектора полиция младшай лейтенанта.

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ОЛОХТООХТОРУН ИСТИИЛЭРИГЭР!

Чурапчы улууһун дьаһалтатын дьиэтигэр олунньу 13 күнүгэр 11 саастан 13 часка диэри СР судаарыстыбаннай бааһынай толорор органнарын 2012 сылааҕы үлэлэрин түмүгүн отчуоттуур бөлөҕө биирдиилээн дьоҥу ылта көрсүөх.

Маннык олохтоохтор араас ыйытыыларгытын бириэххитин сөп. Хозобур, баай-дуол уонна сир сыһыаннаһыытыгар, ОДьКХ, доруобуйа харыстабылыгар, социальнай политикаҕа, предпринимательствоҕа, тыа хаһаайыстыбатыгар сыһыаннаах ыйытыыларга хоруйу бэриэхтэрэ. Приемҥа кэлэччилэр улуус дьаһалтатын дьиэтигэр делопроизводство отделын 27-с кабинетыгар эбэтэр 41-282 телефуоннаах эрийэн, кэлэн суруйтарыаххытын сөп.

Доруобуйа харыстабыла

ЫАРЫЫТТАН СЭРЭХТЭЭХ БУОЛУН!

Республика үрдүгэр ОРВИ уонна грипп ыарыылара элбэтилэр. Ол курдук, Булун, Муома, Нам оройуоннарыгар, Дьокуускай куораккa уонна биһиги улууска тымныйан ыалдьыы көрдөрүүтэ балачча үрдүк.

Бу дьыл тохсунньу 7-13 күннэриннэри мониторинг көрдөрөрүнэн, ыарыыны тарҕатар аденовирус уонна парагрипп вирустара буоллаллар. Биһиги улууска бу ыйга 3 нэдиэлэ устата 403 киһи тымныйан ыарыйда. Ол иһиттэн 0-14 саастаах 293 оҕо, 22 киһи бальыһаҕа сыстан эмтэнэ.

Грипп ыарыыны кобутэччи А, В, С көрүнүөх вирус буолар. Ыалдьыбыт киһи кэпсэтэригэр, сөтөллөрүгэр, ытырдарыгар тулалыыр дьоҥҥо тарҕатар. Саамай сыстыганнаах кэмэ-4-7 хонук.

Ыалдьыбыт киһи температурата үрдүүр, титириир. Тобото, хараҕын оно, быччыҥа, сүүгүөхтэрэ ыалдьаллар, күөмэйэ хатар, сөтөллөр, ытырдар, кэлэйүннүрөр, сылаарҕыыр. Ыарыһах туспа хостоох, иһиттэх, соттордоох буолара ирдэнэр. Элбэхтэ лимоннаах, барыаннаалаах чэй иһиэхтээх. Дьиэни салгылатарыт, суйаҕыт. Балыыһаҕа барбакка бырааны ыытыран көрдөрүүт.

Тымныйан баран уопсастыбаннай миэстэрэ сылдьартан туттунун.

Чурапчытаабы Роспотребнадзор салаатын бөрөстөбиэталистибэтэ.

Редактор - директор: А.А. ЗАХАРОВ.
Эпиэттиир секретарь, сурук отдела – Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Быраан отдела – О.В. ТРОФИМОВА.
Доруобуйа харыстабыла, культуура отдела, литературнай сотрудник – Н.Н. ПУХОВА.
Экономика, спорт, тыа хаһаайыстыбатын отдела – А.М. СЛЕПЦОВ.
Ыччат, үөрэхтэри отдела – Н.Д. БУРЦЕВА.
Корректор – В.Н. ПЕТРОВА.
Верстальщик – Л.К. ПОПОВА.
Бэчээтэччилэр – Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ, С.А. ПАВЛОВ.

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствата, Чурапчы улууһун "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук автономнай учреждение. Российскай Федерация Роскомнадзор СР управлениетыгар 2012 с. кулун тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ – ПИ №12-0238.

АДЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Телефоннарбыт: редактор – 41-532, отделлар – 41-265, 41-358. E-mail: sanaolah@mail.ru

Бэчээкэ сакаас: № 15-16 (10634-10635). Тираж 2187. Хаһыат ааната: 10 сомо.

Саҥа олох

Автор суругар этиллэр санаа редакция позициятыгар маннык сөп түбэтэр буолбатах. Сурукка мөккөлөр чочуллар кырдьыгастааҕыларыгар эпиэппэйи автор тус бэйэтэ сүүр.

Хаһыат бэчээкэ бэриллэр графика: 16 ч 00 д. Бэчээкэ бэриллиэн: 18 ч 00 м. "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһукка 4.02.2013 с. офсетка бэчээтэнэн.

В связи с пожаром административного здания СХПК "Мьэндэгай", приглашаем глав муниципальных образований, руководителей предприятий и др. юридических, физ. лиц оказать материальную помощь.

Получатель: БФ СХПК "Мьэндэгай"
ИНН 1430006670
КПП 143001001
Рас/счет 40703810502080705963
К/С 30101810300000000770
АКБ «Алмазэргиэнбанк» ОАО ДО Чурапча

Ытыктабыллаах тыа хаһаайыстыбатын табаарын оногор таһаараччылар, сылгыны, ынах сүөһүнү иитэр республика олохтоохторо!

2013 сыл ынах сүөһү, сылгы кыстыгар күүгүмэрэйдэри быһааларга "Сайсары" ААО (Бааһынай ырыынака) Саха Республикатын Правительствотын соруоҕунан республика таһыттан чэпчэтиллибит сыананан концентрированнай эбии аһылыгы (комбикорманы) аҕалан атыылыыр.

Гранула комбикорма - 11 солк/кг.
Эбиэс - 10 солк/кг.

Улуустаагы соргуоскальыр уонна табаары оногор таһаараччылар сүрүннэммит киинэрин сайаапкаларынан, "Сайсары" ААО республика кэнилиэннэлээх пуннарыгар концентрированнай эбии аһылыгы (комбикорманы) босхо тиэйэн илдьэр.

Сиһилии маннык телефуоннэринэн билсиҥ: 8 (41142) 42-86-90, специалист 8 914 270 42 86, факс 8 (41142) 43-30-38.

Аллараа Бэстээх база, Ленин уул., 40, тел. 8 (41143) 47-7-85, 8 914 233 36 11.

Күндү ытыктыыр таайа, Аамма улууһун Болугур кэнилиэнин Бочуоттаах олохтооро

ГРИГОРЬЕВ Федор Прокопьевич

олохтон туораабытынан быраатыгар. Чурапчы улууһун үөрэх үлэһиттэрин профсоюун председателэ Егор Иннокентьевич Данилова, кини дьиэ кэргэнэ, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурааммытын тиэрдэбит.

Чурапчы улууһун үөрэх салаатта, улуус оскуолаларын, уһуйаннарын коллективтара, улуус территориялаах профсоюзтарын координационнай Сэбиэттэрэ, территориальнай баайдыыр хамыыһыйата.

Правительство отчуота

2012 СЫЛЛААҐЫ ҮЛЭ ОТЧУОТА

Российскай Федерацияҕа - История уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр Норуоттар сомоҕолоһууларын уонна доҕор-доҕоһууларын сылынан биллэриллибит 2012 сыл биһиэхэ эбэх бэлиэ түгэннэри тоскойдо. Ол курдук, биһиги Саха сирэ Россия судаарыстыбатыгар киирбитэ 380 үбүлүйэдэх сылын, Саха автономнай өрөспүүбүлүкэтэ төрүттэммитэ 90 сылын бэлиэтээтибит.

2012 сыл сүрүн политическай событиетынан кулун тутар 4 күнүгэр ыытыллыбыт Российскай Федерация Президенин быыбара буолла. Саха сирин олохтоохторуттан 69,5% Владимир Владимирович Путин туһатыгар куоластарын биэрдилэр.

Муниципальнай таһымнаах 9 улуус баһылыга уонна "Дьокуускай куорат" куораттааҕы уокурук баһылыга талыллыбыттара. Итиэннэ муниципальнай тэриллиилэригэр поселениелаарын баһылыктарын уонна бэрэстэбиитэллэх органнарын дьокутааттарын быыбара буолбута. Барыта 257 поселение баһылыга, 3098 дьокутаат талыллыбыта.

2012 сылга Ил Түмэн 140 Саха Өрөспүүбүлүкэтин Сокуокун ыытына, итиитэн 95-һэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин уонна Бырабыыталыстыбатын көҕүлэһиннэринэн ыытыллыбыта.

Өрөспүүбүлүкэ Конституциятыгар Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин быһаччы талыы туһунан нуорма, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үрдүкү дуоһунастаах сирэйин Ил Дархан диэн аатты туһунан уонна Вице-президент дуоһунаһын суох оногор туһунан уларыытылар киллэриллибиттэрэ. Итиини таһынан, "Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуотун дьокутааттарын быыбарын туһунан" Саха Өрөспүүбүлүкэтин Сокуокутар быыбарга куоластыыр күнү баланан ыйын иккис өрөбүлүгэр, биир мандаатаах быыбардыыр уокуруктары 10 сылга олохтуур туһунан уларытылар киллэриллибиттэрэ.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин сиригэр-уотугар 1030 уопсастыбаннай холбоһук регистрацияланна. Партиялар ахсаннара элбээн иһэр: өскөтүн 2012 сыл саҥатыгар өрөспүүбүлүкэҕэ политическай партиялар 7 регионнаҕы салаалара баар буоллаҕына, сыл бүтэһигэр олор ахсаннара 14 диэри үрдээтэ.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Уопсастыбаннай палатата "Саха сирин Бастакы Гражданскай Форумун" тэрийэн ыытта. Форум үлэтигэр өрөспүүбүлүкэ уопсастыбаннай тэриллэриттэн уонна холбоһуктарыттан 500 бэрэстэбиитэл кыттыыны ылбыта.

Нациялар икки ардыларынааҕы ыһыах эйгэтигэр өрөспүүбүлүкэ бигэ туруктаах. Билиҥнитэ 71 национальнай-культуурунай община үлэлиир. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Норуоттарын ассамблеятын IV сийиэһэ ыытыллыбыта, онно 2020 сылга диэри өрөспүүбүлүкэ судаарыстыбаннай национальнай бэлитикэтин концепциятын бырайыага өрүллэн ылыллыбыта.

Россия судаарыстыбаннай национальнай стратегиятын бырайыагын үлэлиир Дьокуускайга 12 сиргэ уонна өрөспүүбүлүкэ улуустарыгар өрөспүүбүлүкэ өхтөөхтүк ыытыллыбыта.

Коррупцияны утары охсуһуу сокуоннарын туһугар үлэтэ салгыы ыытылар. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин уонна Бырабыыталыстыбатын ыаһалтатыгар Коррупцияны утарар уонна бырааба арангаччылыыр органнары кытта үлэлиир департамент тэриллибитэ.

Судаарыстыба Дальнай Востогу сайыннарыыны инники күөнтэ тутар бэлитикэтин быһыытынан талбыта Саха Өрөспүүбүлүкэтин социальнай-экономическай сайдыытын стратегическай ыалларын олохтоох киллэрэргэ табыгастаах усулуобуйаны олохтуур. Чутастаах кэмнэргэ Дальнай Восток нэһилиэнньэтин интэриэһигэр салалта сана ыһаарыылара ылыныллыахтара. 2025 сылга диэри Дальнай Восток уонна Байкал регионун социальнай-экономическай сайдыытын судаарыстыбаннай программатын бырайыага оногуллар.

2012 сыл атырдьах ыйыгар Российскай Федерация Бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйаччыта А.В. Дворкович кыттыылаах мунньахха Оногорон таһаарар күүстэр, транспорт уонна энергетика кэлим сайдыытын схематын олохтоох киллэрии хаамыыта көрүллүбүтэ. Ити түмүгүнэн былаас толорор федеральнай органнарыгар сорудахтар бэриллибиттэрэ, ол иһигэр Дьокуускайга Өлүөнэ өрүһү туоруур муостаны тутуу бастакы түһүмэҥин саҕалыыр туһунан концептуальнай быһаарыы ылыныллыбыта.

Российскай Федерация Федеральнай Мунньаҕын Федерация Сэбиэтин мунньаҕын түмүгүнэн Саха Өрөспүүбүлүкэтин социальнай-экономическай сайдыытын туһунан Федерация Сэбиэтин уураах ылыныллыбыта. Онуоха бизнсийэҕэ, тарыыпка, ойуур, уу хаһаайыстыбатыгар, нолуокка сыһыаннаах сокуоннары ылынарга хотугу сир уратытын учуоттуур туһунан чопчу этии киирбитэ.

2012 сылга экономика хамсатыылаах сайдыытын сэргэ, нэһилиэннэ олоҕун дьаһанын таһымын көрдөрүүтүн хаачыстыбатын тупсардыбыт.

Регионнаҕы баалабай бородуукта кэмэйэ триллион анаарын аһаран 3% үрдээтэ. Ити көрдөрүүнү промышленноска (6,3%), тутуута (4%), эргиэнигэ (2,6%) ситиһиллибит үрдүк тэтими кытта сибээстибит. ?лэ оногорон таһаарыыта 2% үрдээтэ. Сыана уонна тарыып үрдэһинин утары дьаһаллар ылыллыбыттарын түмүгүнэн өрөспүүбүлүкэҕэ 2012 сылга инфляция саамай кыра историческай таһыма ситиһиллибэтэ - 5,4%.

Түргэн тэтимнэн нефтегазовай комплекс сайдар. 2012 сылга 6,7 мил. тонна ньиэн хостонно, ити 2011 сыл таһымыттан 22% үрдүк. "Сургутнефтегаз" ААУо Илинги-Алинскайдаҕы сир баайдаах учаастагы үлэҕэ киллэрдэ. "Саха сирэ - Хабаровскай - Владивосток" магистральнай газ ситимин турбата "Илин Сибиир - Тыйхэй акыйаан" ньиэп ситимин турбатын батыһа "хотугу" маршрутунан тутуллар буолла.

12,2 мил. тонна чох хостонно, ити 2011 сыл таһымыттан 24% үрдүк. 2012 сылга Элгэтээҥи таас чоҕунан баай сиргэ сылга 2,7 мил. тонна кыамталаах дьыл кэминэн үлэлиир байытар фабрика үлэҕэ киллэрилиннэ.

2,8 млрд. АХШ доллардаах алмаас хостонно, ити 2011 сыл таһымыттан 4,7% үрдүк. Накыыннааҕы рудалаах сиргэ "Ботуобуйа" туруупкаҕа хостуур үлэ саҕаланна.

Кэнники 15 сылга көмүс хостоохунугар рекорд олохтонно. Ол курдук, 2012 сылга 20,9 тонна көмүс хостонно, ити 2011 сыл таһымын 10% куоһарар.

2012 сылга өрөспүүбүлүкэ экономикатыгар уонна социальнай эйгэтигэр 206 млрд. солкуобай инвестиция тардыллыбыта.

"Сургутнефтегаз" ААУо, "АЛРОСА" АХ, "Таас Үрэх нефтегазодобыча" ХЭУо, "Якутуголь" ХХ (Мечел) курдук бөдөҥ хампаанньалар уонна энергетика, транспорт объектарын тутуутун ыытар тэриллэлэр өрөспүүбүлүкэ инвестициятын сүрүн оттун киллэрдилэр.

Өрөспүүбүлүкэ инвестиционнай программатын үбүлэһин балтараа тэгүл улаатта (17 млрд. солкуобай). Социальнай-культуурунай эйгэҕэ 36 объект үлэҕэ киллэрилиннэ, ол иһигэр 11 объект доруобуйа харыстабылыгар, 10 оскуола, 2 оҕо сада, 2 профессиональнай үөрэхтээһин объекта, 5 бөдөҥ спортивнай объект, 3 культуура объекта, аэропорт терминала, Дьокуускайга Сайсары күөлүн туоруур муоста, Ньурбаҕа ипподром.

"Мин Сахам сирэ XXI үйэҕэ" өрөспүүбүлүкэтээҥи үтүө дьыала хамсаһын чэрчитинэн 212 мил. солкуобайдаах судаарыстыба кэмпитэ 100 объекты тутуута ыытылынна. 38 объект үлэҕэ киирдэ, ол иһигэр 9 оҕо сада, 1 оскуола-сад, 1 кыра комплектаах оскуола, 13 физкультуура уонна спорт объекта, 14 культуура объекта.

Саҥа хайысханан муниципальнай тэриллиилэр инвестиционнай кэхтэрүн көҕүлэһиин буолар. Куонкуруска олоҕуран талыы түмүгэр 82 бырайыакка 356,5 мил. солкуобайдаах кыттыгас үбүлэһиин оногуллуннар. Сүрүннээн тыа хаһаайыстыбатын эйгэтигэр (42 бырайыак), өнөҥү оноруурга (34 бырайыак), инженернай уонна транспортнай инфраструктураҕа (6 бырайыак) бэриллиннэ. Бу хамсааһын олохтоох киирдэҥинэ 722 үлэ саҥа миэстэтэ аһыллыаҕа.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын биир тумус тутуллар соругунан сиппөөх уонна бигэ инвестиционнай эйгэни олохтоохун буолар.

Норуоттар икки ардыларынааҕы рейтинговай агентстволар сыл аайы өрөспүүбүлүкэ кредитэй рейтинин үрдэтэллэр. 2012 сылга инвестиционнай категорияны ыламмыт рейтинг саҥа таһымын ситистибит.

Дойду регионнарын ортолорутар биир бастакынан өрөспүүбүлүкэҕэ 2016 сылга диэри Инвестиционнай стратегия уонна 2030 сылга диэри кэмиэ ол сүрүн хайысхалара, итиэннэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин Инвестиционнай декларацията бигэргэтиллибиттэрэ.

"Саха сирэ" Венчурнай хампаанньа аһаҕас акциялаах уопсастыбаны уонна "Саха сирэ" технопарка" судаарыстыбаннай автономнай тэриллэни аһыы инвестиционнай үлэ кэскиллээх инновационнай уонна наукоемкай эйгэттэн сайдыытын кытта ыкса сибээстээх.

2012 сылга дьоҕус уонна орто бизнеһи ойуурэ 1,3 млрд. солкуобай ыытылынна. 36 тыс. киһиэхэ консультационнай кэмэ оногуллуннар, 14 тыс. киһиэ үөрэттибит, 2,5 тыс. урбааннааккка үбүнэн кэмэлэстүбүт. 3 тыс. кэриҥэ үлэ саҥа миэстэтэ тэриллиннэ, 5,6 тыс. үлэ миэстэтин саптарбатыбыт.

Мэктиэ фондатын кэмэйэ урбааннааннаргга баан кредитин 2 млрд. солкуобайга диэри ылалларыгар тирэх буолар. Өйөбүл саҥа хайысхатын быһыытынан урбааннааннаргга 5 мил. солкуобайга диэри сылга 8% инвестиционнай кредиты 5 сыл болдьоохо биэрии саҕаланна. Бүлүү, Горнай, Кэбэйи, Ленскэй, Ньурба улуустарын муниципальнай фондалара көхтөөхтүк үлэлиллэр.

Дьокуускайга технопарка, бизнес-инкубатор, Нерюнгрига бизнес-инкубатор үлэлиллэр. Ньурбаҕа эмиэ бизнес-инкубатор үлэтин саҕалаата, Алданнга тутулла турар. Нерюнгрига технопарка тутуута түмүктэнэн эрэр.

Дьоҕус бизнес форумутар толорор былаас, олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарын уонна бизнес-сообщество табыгастаах административнай эйгэни олохтуурга дьулуурдарын сомоҕолуур хайысхалаах "Суол картата" 2012 - 2016 сыллардааҕы Стратегия иккис түһүмэҥин олохтоох киллэрии калим былаана ылыныллыбыта.

Өрөспүүбүлүкэ бюджетын сүрүн көрдөрүүлэрин ситиһиилээхтик толордубут, онуоха экономика сайдыытыгар үөскээбит үчүгэй өттүгэр уларыйыылар сабыдыаллаатылар. 2012 сыл түмүгүнэн судаарыстыбаннай бюджекка 125,9 млрд. солкуобай дохуот киирдэ (2011 сылтан 110% үрдүк), итиитэн нолуоктан киирэр дохуот - 59,9 млрд. солкуобай (115%). Нолуок бары сүрүн көрүнэриттэн дохуот киириитэ үрдээбитэ бэлиэтэнэр.

2012 сылга Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай бюджетын ороскуота 130,3 млрд. солкуобайга тэҥнэстэ (2011 сылтан 117% элбэх).

2012 сылга программнай-тус сыаллаах ньымаҕа көҥөммүт судаарыстыбаннай бюджет 37 судаарыстыбаннай программаҕа олоҕуран оногуллубута, ити барыта бюджет ороскуотуттан 94,5% ылар.

Өрөспүүбүлүкэ судаарыстыбаннай бюджета социальнай туһаайыылаах - ороскуот ангаарыттан ордута (74,7 млрд. солкуобай) судаарыстыба социальнай программаларын толоруута ыытыллар.

Судаарыстыбаннай программалары олохтоох киллэрии бастакы сылга үп уонна тэрэһин ресурсаларын иннинэ күөгнэ тутуллар хайысхаларга түмэргэ уонна үүс индикатордары толорорго кэмэлэстэ.

Сүрүн түмүгүнэн нэһилиэннэ дьиҥ харчынан дохуотун 2% ордугунан үрдэтии буолар.

Хамнаһы үрдэтиигэ ыытыллыбыт үлэ түмүгэр хамнас ыйдааҕы орто аҕыллыыта 40 тыс. солкуобайга тиийдэ, ити 2011 сыл таһымыттан 12% үрдээтэ. Хамнаһы үрдэтиигэ чуолаан маннык чахчылар дьайдылар: ис дьыала органнарын үлэһиттэрин хамнаһын түргэнник кылгас кэм иһигэр үрдэтии (42,3%), сир баайын хостуур салаа үлэһиттэрэ ылар хамнастарын үрдүк таһыма (69,2 тыс. солкуобай), уорох салаатын үлэһиттэрин хамнастара 18,2% үрдэтии, транспорт уонна сибээс үлэһиттэрин хамнастарын 17% үрдэтиннэ, итиэннэ инвестиционнай бырайыактарга тутар-монтажтыыр үлэни ыытарга тардыллар үлэһиттэр суоттарыгар тутуу үлэһиттэрин хамнастарын 17% үрдэтии.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин "Судаарыстыбаннай социальнай бэлитикэни олохтоох киллэрии дьаһалларын туһунан" Ыйааҕын олохтоох киллэрии чэрчитинэн 2012-2017 сылларга Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр бюджет эйгэтин тэриллэлэрин үлэһиттэрин хамнастарын уонна хамнастарын мунутуур алын таһымын үрдэтии концепцията ылыныллыбыта. Онно олоҕуран, түһүмэҥинэн 2014 сылга диэри хамнас алын таһымын үлэлиир кыахтаах нэһилиэннэ иэттинэн олорор мунутуур кыра кэмэйин 75% тэҥнэстэ.

2012 сылга биэнсийэ орто кэмэйэ 12 544 солкуобай буолла, ити биэнсийэлэх иэттинэн олорор мунутуур кыра кэмэйин 144% буолар.

2013 сылга биэнсийэ 2 төгүл индексацияланыаҕа, олунньу 1 күнүттэн үлэ биэнсийэтин страховкалаах чааһа 7% үрдүөҕэ, муус устар 1 күнүттэн үлэ биэнсийэтин страховкалаах чааһа 3,3%, социальнай биэнсийэ 5% үрдүөҕэ.

2012 сылга өрөспүүбүлүкэ бюджетын суотугар сорох категория гражданнарын, дьахталларын уонна дьиэ кэргэннэрин социальнай өйөбүлгэ 13,1 млрд. солкуобай көрүллүбүтэ.

2010-2011 сылларга ыытыллыбыт экспериментэ учуоттаан, өрөспүүбүлүкэ бары улуустарыгар судаарыстыба өйөбүлүн социальнай хаҥыраакка олоҕуран оноруу саҥа көрүнүү киллэриллэн эрэр.

2012 сылга дьиэ кэргэн бэлиитикэтин олохтоох киллэриигэ демографическай быһыыны-майгыны туһсараҕа 5,3 млрд. солкуобай ыытыллыбыта.

Федеральнай ийэ хаһыгаалын биэриини олохтоох киллэрии чэрчитинэн 14,8 тыс. ыалга ийэ сертификатынан бары хайысхаҕа 4,8 млрд. солкуобай бэриллиннэ. Ыал үксэ сертификаттарын олорор дьиэ кыһалҕатын быһаарыыта тутуннар.

2012 сылга өрөспүүбүлүкэтээҥи "Ыал" ийэ хаһыгаалынан 4,5 тыс. ыалга сертификат бэриллиннэ. 2,3 тыс. ыал 228 мил. солкуобайы тутуннулар, итиэннэ 1,4 тыс. ыал харчыларын олорор дьиэлэрин усулуобуйатын тупсарыыга оскуоттаатылар.

2012 сылга үс уонна иттиитэн элбэх оҕолоох 1,5 тыс. кэриҥэ ыалга сир учаастага боско бэриллиннэ.

24 элбэх оҕолоох ыал олорор дьиэ атыылаһалларыгар эбэтэр тутталларыгар 50 мил. солкуобайдаах көмөнү ылбыттара.

Салгыытын хаһыат 6 стр. көр

Салгыта. Хаһыат 5 стр. көр.

Үлэ ырыынагын көрдөрүүлэрэ туһуста: экономикаҕа үлэлиир гражданнар ахсаннара 2,7% үрдээтэ. Үлэтэ суох буолуу уонтай ахсаана 2011 сыллааҥы 8,8%-тан 2012 сылга 8,2%-ка диэри намтаата.

2012 сылга 3,4 тыс. үлэ санга миэстэтэ таһаарылынна. Ордук албөх үлэ санга миэстэтэ Дьокуускай куораттан (1122 миэстэ), Мирнэй (420 миэстэ), Нерюнгри (256 миэстэ), Мэҥэ-Хаҥалас (244 миэстэ), Ленскэй (240 миэстэ) улуустарыгар олохтоҕо.

"2012-2016 сылларга Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕин сайдыыта" судаарыстыбаннай программаны олохтоо кэллэрэргэ 21,6 млрд. солкуобай ыытылынна.

Саахалланар туруктаах уонна хаарбах дьиэлэри аҕыйатыы үлэтэ ыытыллар. 2012 сылга 11 тыа оскуолатын кэлэктиибэ үөрэх сылын санга оскуолаҕа саҕалаатылар. Хапытаальнай өрөмүөнтэ 453 мөл. солкуобай бэриллиннэ, ити 2011 сыллааҕар 3,6 төгүл албөх.

Оскуола иннинээҕи үөрэх тиксимтиэлэх буоларын туһугар Бырабыыталыстыба оскуола иннинээҕи үөрэх тэриллэригэр турар 3-тэн 7-гэр диэри саастаах оҕолор уочараттарын 2016 сылга диэри суох онгорор былааны ылыммыта. Үтүө дьыала хамсаһын чэрчитинэн 10 өр сада тутулунна, 11 дьиэ өр садыгар сап түбэһэр гына улаатан тутулунна. Чаанынай өр садтарыгар эбии 315 миэстэ таһаарылынна, барыта 2591 эбии миэстэ аһылынна. Ылыныллыбыт дьаһаллар кэмэлорунан өр садтарыгар үөскээбит уочарат үс гыммыттан биирэ көҕүрэтэ. Ол эрээри билигин да өр садтарыгар баар уочарат сытыы проблеманан буолар.

Профессиональнай үөрэхтээһин эйгэтигэр Мэҥэ-Хаҥалас Аллараа Бастэҕэр Транспорт техникума уонна Томпо бөҺүөлэгэр Хайа-геологическай техникум иккис сылын ситиһиилэхтик үлэлиллэр. Чурапчы улууһугар Одьулуунтан 14 №-дээх профессиональнай лицей үөрэтэр-лабораторнай корпуһа тутуллубута. Дьокуускайга 684 миэстэлээх, Хаандыгаҥа 300 миэстэлээх, Аллараа Бэстээхтэ 200 миэстэлээх студеннар олорор уонтай дьиэлэрэ тутуллан үлэҕэ киллэрилиннэ.

2012 сыл Саха сирин спордун историлэммит элбэх балаҥ түгэннэрдээх, бөдөҥ ситиһиилэрдээх сыл быһыытынан киириэҕэ.

Ол курдук, "Россия - спортивнай держава" норуоттар икки ардыларынааҕы форум, "Азия оҕолоро" V-е норуоттар икки ардыларынааҕы спортивнай оонньуулар үрдүк таһымнаах ыытылыннылар.

Дьокуускай, Мирнэй уонна Нерюнгри куораттарыгар ыытыллыбыт V-е норуоттар икки ардыларынааҕы спортивнай оонньууларга 26 тас дойдуттан, 3 федеральнай округуттан уонна 3 Россия субъектарыттан 2 тыс. таҥса спортсмен кыттыыны ылбыта. Форум уонна "Азия оҕолоро" оонньуу тэрээһиннэригэр 1000-тан таҥса волонтер хабылынна.

2012 сылга Лондонтан ыытыллыбыт XXX Олимпийскай оонньуулартан уонна XIV Паралимпийскай оонньуулартан Саха Өрөспүүбүлүкэтин 7 спортсмена ситиһиилэхтик кыттыылар. Евгения Колодко дьаадыраны анньыыта үрүҥ көмүс мэтээли ылбыта. Паралимпийскай программаҕа Владимир Бальнец пауэрлифтингтан үрүҥ көмүс мэтээли, онтон Степанида Артахинова оҥуран ытыыта боруонса мэтээли ылары ситиспиттэрэ.

Чөл олоҕу тэнитэргэ бастакы сорук быһыытынан арыгылаһыны уонна наркоманияны утары охсуһуу, нэһилиэннэҺ көҥүл аҥаатыгар чөл олох идеяларын иҥэрии буолар. Чөл олоҕу баттаһаачылар I өрөспүүбүлүкэтээҕи форумнара ыытыллыбыта, онно Чөл олох норуоттар икки ардыларынааҕы академиятын профессордара ыҥырылан кыттыыны ылбыттара уонна Нам, Усуйаана, Горнай, Сунтаар улуустарыгар, Нерюнгри, Алдан куораттарыгар лекция аахыыттара. Лекцияларга барыта 3221 киһи кыттыыны ылбыта. Булун улууһун Сииктэх нэһилиэгэр, Усуйаана улууһун Хаһааччыйа национальнай нэһилиэгэр, Амма улууһун Сулҕаччы нэһилиэгэр уонна Ленскэй улууһун Нуотара нэһилиэгэр чөл олох тирэх пуоннарын аата ингэриллибита.

Арыгы бородууксуйатын быстархай атыытын бобор туһунан Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин Ыйааҕа олоххо киллэриллэр.

Өрөспүүбүлүкэҕэ ыччат хамсаһына кэхтөөхтүк сайдар. Аан бастаан "СахаСелигер-2012" Дальнай Востоктааҕы үөрэх форума ыытылынна. Онно өрөспүүбүлүкэ муниципальнай оройуоннарын 814 бэрэстэбиитэлэ уонна Дальнай Восток 8 субъекта кыттыыны ылбыттара. Бэйэлэрин бырайыактарын олоххо киллэрэргэ 76 ыччат барыта 8 мөл. солкуобайдаах граннары ылбыттара.

Саха сирэ Россия судаарыстыбатыгар киирбитэ 380 үбүлүйдэх сылын, Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннаһын төрүттэспит М.К. Аммосов төрөөбүтэ 115 сылын, А.Е. Кулаковскай "Саха интеллигенциятыгар" сүрүгүн 100 сылын бэлиэтээһин уонна "Олонхо дойдутун доҕоордуубутунан уонна үлэбитинэн туругурдабыт!" диэн үлэ кэлэктиивтэрин өрөспүүбүлүкэтээҕи уус-уран фестивалларын ыытыы культуура эйгэтигэр 2012 сылга элбэх кэрэбэлиэ түгэннэри тосхойдо.

Москваҕа ыытыллыбыт "Саха-ЭКСПО" быыстапкаҕа экономикаҕа, бизнескэ, инновацияҕа уонна наукаҕа ситиһиилэбитин көрдөрдүбүт. Онно 160 тэриллэ кыттыыны ылбыта, 20-чэ тыс. ыалдьыт сылдьыыбыта. Киэҥ далааһыннаах культуурунай программа Саха сирин норуоттарын духуобунай баайын бары өрүттэрин аһан көрдэрбүтэ.

Өр сыллаах сыралаах үлэ кэнниттэн "Өлүөнэ очуостара" айылҕа парката ЮНЕСКО Аан дойдутаҕы нэһилиэстибэтин испииһэгэр киллэрилиннэ.

Үтүө дьыала хамсаһын чэрчитинэн Горнай, Верхоянскай, Амма, Мэҥэ-Хаҥалас, Үөһээ Бүлүү, Ньурба, Таатта, Уус-Алдан, Уус-Маайа уонна Хаҥалас улуустарыгар 13 культуура объекта тутулунна.

Таатта улууһугар Чөркөөхө П.А. Ойуунускайга, Үөһээ Бүлүү улууһугар Харбалаахха И.Н. Бараховка аналлаах музей санга дьиэлэрэ аһылынныылар. Дьокуускайга культуура уонна искусство колледжын дьиэтин тутуу саҕаланна.

НэһилиэннэҺ дьоһуннаах олоҕун тэрийэргэ биир улахан кыһалҕанан хаачыстыбалаах уонна кыах иһинэн сыаналаах олорор дьиэнэн хаачыйыы буолар. Олорор дьиэни тутан олоххо киллэрии былаана аһары толорулунна: 352,2 тыс. кв.м иннэлэх олорор дьиэ тутулунна, ити 2011 сыл таһымыттан 10% албөх. 184 кв.м иннэлэх кэтэх дьиэ тутулунна. Олорор дьиэ усулобуйатын туһсараҕа уонна дьиэ тутуутугар 3 млрд. солкуобайдаах кэмэ оҥоһулунна.

Олорор дьиэнэн 687 тулаайах өр уонна тэрилтэт көрүүтэ-истиитэ суох хаалбыт өр дьиэнэн хааччылынна. Бу кыһалҕаны быһаарарга 1 млрд. кэриҥэ солкуобай ыытылынна.

14 улууска 380 бюджет эйгэтин үлэһитэ олорор дьиэнэн хааччылынна, дьиэ сыанатын 35% судаарыстыба көмө быһыытынан төлөөтө.

Нэһилиэннэҕэ анаан элбэх кыбартыыралаах дьиэни тутуу пилотнай бырайыага 2012 сылга Чурапчы улууһугар саҕаланна. Социальнай төлөбүрү барыта 723 ыал ылла, ол иһигэр 692 - Дьокуускайга олорор ыал, 31 - Чурапчы улууһугар олорор ыал. 2013 сылга пилотнай бырайыагы куонкуруска олоҕуран өрөспүүбүлүкэҕэ барытыгар тарҕатыахпыт.

5 сыл хотугу уонна арктическай улуустарга үлэлэбит 28 эдэр учууталга олорор дьиэ атыыттан ангаара социальнай толуйуу быһыытынан төлөнө. Итиннэ бу хос программа сүнньүнэн 38 быраас хотугу уонна арктическай улуустарга үлэлии барда.

Олорор дьиэ-коммунальнай хаһаайыстыба сайдыытын боппуруоспара өрүү харах дальтар туралларын. Хочуолунай хаһаайыстыбата сангардыллар. 93 хочуолунай санга тутулуина уонна уларытан оҥоһулуна (реконструкцияланна). Тыа сиригэр толору хааччыллыылаах олорор дьиэ фондатын тэрийии саҕаланна. Амма, Булун, Кэбэйи, Мэҥэ-Хаҥалас, Өймөкөөн, Сунтаар, Эбээн-Бытантай улуустарын 17 нэһилиэннэлэрэ пуоннарыгар 154 олорор дьиэ кэриҥэн итиллэр ситимнэ холбоннулар.

Верхоянскай, Аллараа Халыма, Эдьигээн, Кэбэйи, Анаабыр уонна Аллайыаха улуустарыгар 8 дизельнай электростанция үлэҕэ киирдэ. Өймөкөөн улууһугар Үчүгэйгэ күүгэн үлэлиир панеллар туруорулуннулар.

Кэнники сылларга аан бастаан салаа сүрүн тэриллэтэ "Саха Өрөспүүбүлүкэтин олорор дьиэ-коммунальнай хаһаайыстыбата" судаарыстыбаннай унитарнай тэриллэ сылы үгэс үчүгэй көрдөрүүлэрэ түмүктэстэ.

Транспорт инфраструктуратын сайдыытыгар 31 млрд. солкуобай ыытылынна (2011 сылга тэҥнээтэххэ - 106%). Суол фондата тэриллэн үбүлэһин источниктара быһаарылыннылар, олохтоох суолталаах массыына суолларын тутуу ороскуота субсидияланар. 11 км. уһуннаах регионнааҕы уонна олохтоох суоллар тутулуннулар, 600 км. суол хапытаальнай өрөмүөннэнэ.

Өрөспүүбүлүкэ салгын транспорынан таһыыга субсидиялаһын 4 көрүнэ туттуллар. 2012 сылга пассажирдары улуустар икки ардыларынааҕы таһыы уонна Дальнай Восток, Сибиир уонна Россия Хотугулуу-Арҕаа куораттарыгар таһыы ороскуота аан бастаан субсидияланна. Россия киин куораттарыгар салгыныан сырыыта анал тарыыбынан туһанар пассажирдар ахсаннара 1,5 төгүл албөҕө. Улуустар икки ардыларынааҕы социальнай суолталаах рейстарынан 26 тыс. таҥса пассажир таһыллынна (2011 сылга тэҥнээтэххэ, 12% албөх).

Сибээһи сайыннарыыга биир суолталаах түгэнинэн "Тында - Дьокуускай" магистральнай волоконнай-оптическай сибээс ситимин эксплуатацияҕа киллэрии буолла.

Ол эрээри ситиһиллибит көрдөрүү өр сылларга мунньуллубут проблеманы түргэн тэтиминэн быһаарар кыаҕы биэрбэт.

Туһаанныах дьаһаллар ылыныллалларын үрдүнэн нэһилиэннэҺ байбыт уонна дьадайбыт гражданнарын доҕуотун араастаһыыта улахан, дьадайыы таһымын кыччатыы тэтимэ ситэтэ суох.

Агропромышленнай комплекска тиһиэстэх таҥнарыы барыы хайысхата өссө диринҥэн иһэр. Дьиэ кэтэрүттэн ураты, тыа хаһаайыстыбатын барыы көрүнүүн харамайдарын ахсаана аҕыйаата. Ис ырыынакка туһуламмыт бородууксуйаны оҥорон таһаарыы намтаата. 2012 сылга тыа хаһаайыстыбатын баалабай бородууксуйата 19,6 млрд. солкуобайга тэҥнэһэн, 2011 сыл таһымыттан 2% намтаата.

Олорор дьиэ-коммунальнай хаһаайыстыба дьаҕа буолбут кыһалҕалара сыл аайы көбө туралларын, чуолаан Алдантан уонна Тиксигэ.

Уопсастыба санаатын чинчийии түмүгүнэн нэһилиэннэҺ доруобуйа харыстабылын үлэтиттэн астымматын биллэрдэ, чуолаан тыа сиригэр.

2012 сылга Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин уонна Бырабыыталыстыбатын аадырыһыгар барыта 4817 этии, ыйытык киирдэ. Дьон чуолаан олорор дьиэ-коммунальнай хаһаайыстыба үлэтин боппуруоһун көтөҕүллэр (37,0%), итиннэ салгыы экономикаҕа (15%), социальнай хаартаҕа (11%) туруорсуу, ыйытык киирдэ. 88,2% туруорсуу хонтуруолга ылылынна.

Социологическай чинчийии түмүгүнэн өрөспүүбүлүкэ нэһилиэннэҺэтин 40% былаас органнара иһитиннэриини аһаҕастык биэрэн иһаллэрин бэлиэтэтилэр, ол эрээри нэһилиэннэҺ үс гыммыттан биирэ былаас органнарын үлэтэ ситэ кэстүбэт уонна дьэҥкэтэ суох диир. Онон, толорор былаас органнарыттан бэйэлэрин үлэлэрин туһунан нэһилиэннэҺ киэҥник билэрин туһугар инникэтин үлэ санга көрүүнэрин, иһитиннэрии санга технологияларын олоххо киллэрии ирдэниллэр.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин Анал суругар олоҕуран Бырабыыталыстыба үлэтэ уопсастыба уонна экономика бары эйгэтигэр күрэстаһар кыаҕы үрдэтиигэ туһуланыаҕа.

Стратегическай докумуоннары олоххо киллэрии салгыы ыытыллыаҕа, ол иһигэр сүрүн инвестиционнай бырайыак Беркакит-Томмот-Дьокуускай тимир суол ситимэ Аллараа Бэстээхтээҕи комплекса 2013 сылга үлэҕэ киллэриллиэҕэ, таһы хостооһун Дьокуускайдааҕы киинэ олохтонуоҕа, Өлүөхүмэ туоруур муоста уонна Дьокуускайдааҕы ГРЭС-2 бырайыактара оҥоһуллан тутуу үлэтэ саҕаланыаҕа.

Инвестиционнай стратегияны олоххо киллэрэр туһуттан инвестиционнай инфраструктура сүрүн сүһүөхтэрин оҥорууну түмүктүүргэ былааннаныыбыт. Сүрүн болҕомто дьоҕус уонна орто бизнес субъектара инвестиционнай ресурсалары тардалларыгар усулуобуйа олохтооһунна уурулларыллыоҕа.

Дьоһун хамнаһынан хааччыйар туһугар Бюджет сиэктэрин тэриллэригэр хамнаһы үрдэтии концепцията быыбаннаахтык олоххо киллэриллиэҕэ.

Социальнай хантыраакка олоҕуран ыаммат ыалга уонна соҕотоҕун олорор гражданнарга тиһиктэх аадырыстаах социальнай көмөҥ оҥоруу дьадайыы далааһынын аччатар туһаайыынан буолуоҕа. Ахсаабат болҕомто элбэх оҕолоох ыалга, тулаайах оҕолорго уонна ынбалыыттэргэ уурулларыллыоҕа.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин Анал суругар сап түбэһиннэрэн өр хамсаһынын өйөөһүн үлэтигэр болҕомто уурулларыллыоҕа.

Тыа сирин сылынан сибээстээн агропромышленнай комплекска мунньуллубут проблемалары быһаарыы, тыа сирин-уотун сайыннарыы үлэтигэр санга сүүрээннэри киллэрии ирдэнэр. 2016 сылга диэри тыа хаһаайыстыбатын сирин-уотун сайдыытын регионнааҕы кэлиэм программата оҥоһуллуоҕа.

Сүөһү иитиитин өйүүргэ тыа сирин поселениеларыгар судаарыстыбаннай болоҥуочуйалары биэрэргэ нуорма бырааптаах базата оҥоһуллуоҕа.

400 тыс. км итэрһэ суох иэннээх олорор дьиэни тутуохтаахпыт.

Эмтээһин-томтооһун хаачыстыбатын үрдэтэргэ уонна тиксимтиалаах, кыах иһинэн буоларын ситиһэргэ, тыа сирин кырдьыы нэһилиэктэрин эмиэн хааччыйыыта тиһиэстэх үлэ ыытылларыгар.

Российскай Федерацияҕа биллэриллибит Тулалыыр эйгэни харыстааһын сылын тэрээһиннэрин олоххо киллэриэхтээхпит.

Социальнай соруктары толоруу, ол иһигэр Российскай Федерация Президенин уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин Президенин стратегическай Ыйаахтарын уонна Анал суруктарын толоруу чэрчитинэн бюджет эйгэтин үлэһиттэрин хамнастарын үрдэтии, элбэх үп ресурсатын тардыыны эрэйэр. Ити бастатан туран бюджет ороскуоттарын көдьүүһүн үрдэтии, үбүлээһиннэҥ ис кыаҕы толору туһаныыны, сап түбэһэр бюджет ситимин олохтооһуну кытта сибээстээх. Хаачыстыбалаах индикаторлары ситиһии бюджет эйгэтин салааларын үбүлээһин уонна судаарыстыбаннай өйөбүлү оҥоруу иннинэ күөҥнэ тутуллар биринсибиэнэн буолуоҕа.

Күрэстэһэр кыахтаах буолуута дьулуһуу хас биирдии киһини таарыйыахтаах уонна тус бэйэ кыаҕын толору туһанарга көҥүлүөхтээх. Судаарыстыба сорута - гражданнар күрэстэһэр кыахтаах буоларга дьулуурдарын өйөөһүн.